

3 KRONIKA²⁰²¹ 69

IZ ZGODOVINE ŠOŠTANJA

69
2021

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

Iz zgodovine Šoštanja

Uredil Miha Preinfalk

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2021, letnik 69, številka 3 – Iz zgodovine Šoštanja

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Eva Holz (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana),
dr. Miha Kosi (Ljubljana), dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

25. oktobra 2021

Naslednja številka izide/ Next issue:

februar/ February 2022

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojence/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Cena te številke v prosti prodaji je/ Single issue 20,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute
Izid te številke je finančno podprla tudi Občina Šoštanj

OBČINA ŠOŠTANJ

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

500 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus; Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Prapor trga Šoštanj iz leta 1791 / Banner of the market town of Šoštanj from 1791 (Universalmuseum Joanneum, inv. št. / Inv. Nr. 951)

Na zadnji strani/ Back cover: Neorenesančni okras na Kajuhovem domu (nekdanji hotel Avstrija) v Šoštanju / Neo-Renaissance decoration on the façade of the »Kajuhov dom« (former Hotel Austria) in Šoštanj (foto / Photo: Barbara Žabota)

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)

ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Šoštanj)(082)

IZ zgodovine Šoštanja / uredil Miha Preinfalk ; [prevodi povzetkov Manca Gašperšič - angleščina]. -
Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2021. - (Kronika, ISSN 0023-4923 ; letn. 69, št. 3)

ISBN 978-961-6777-28-5
COBISS.SI-ID 82590467

KAZALO

Miha Preinfalk:	Šoštanj – na poti iskanja nekdanje veljave.....407
	Šoštanj: On the path of retracing its former standing409

Razprave

Tone Ravnikar:	Trg Šoštanj v srednjem veku411
Boris Golec:	Šoštanj v stoletjih trške avtonomije.....425
Boris Golec:	Trg Šoštanj po prvem ljudskem štetju leta 1754473
Igor Sapač:	Gradova Žamberk in Forhtenek. Arhitekturnozgodovinski oris493
Igor Sapač:	Grad in dvorca v Šoštanju. Arhitekturnozgodovinski oris533
Miha Preinfalk:	Rodbina Del-Negro. Genealoška skica šoštanjskih graščakov619
Rok Poles:	S praporom in partizano skozi luknjo pri vretenu. Prostorske in obredne značilnosti obhoda pomirja trga Šoštanj.....639
Lilijana Urlep:	Kako je trg Šoštanj v obdobju jožefinskih cerkvenih reform skoraj dobil samostojno župnijo. Izsek iz cerkvenoupravne zgodovine trga Šoštanj673
Aleksander Žižek:	Med hudodelci Deželjskega sodišča Šoštanj.....687
Aleksandra Gačič:	Odšli so iz Šoštanja, a nikoli pozabili nanj – Josip, Mihael in Bogumil Vošnjak.....703
Franc Rozman, Miha Šimac:	<i>Vse doseže, kar mu drago:</i> Johann baron Samonigg (1839–1915)717
David Vidmar Čeru:	»Živelno najmlajše mesto štajerskega zaledja.« Administrativni povzdig Šoštanja iz trga v mesto maja 1911739
Miran Aplinc:	Šoštanj in Šaleška dolina v popisih prebivalstva od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne.....757
Miha Šimac:	<i>Pozdravi iz Šoštanja:</i> od časopisnihotic do zaporniških aktov (1890–1918)773
Špela Poles:	Poldrugi vagon kanditov in slaščic na mesec. O Rajšterjevi tovarni čokolade, bonbonov in slaščic v Šoštanju785
Bogdana Marinac:	Dušan Mayer, kapitan dolge plovbe iz Šoštanja, in življenje pomorščakov v njegovem času797
Klemen Kocjančič:	»Hitlerjansko gnezdo«: iz zgodovine Šoštanja med drugo svetovno vojno823
Danilo Čebul:	Živeti v Šoštanju – mestu luči in visokih dimnikov843
Bogdan Kolar:	Lokovičan Ivan Kešpret – fotograf in učitelj v Indiji865

Milana Klemen, Urška Todosovska-Šmajdek:	Vila Mayer, vila Široko in dvorec Gutenbüchel s parkom – konservatorski oris stavbne in vrtnoarhitekturne dediščine875
Luka Bogovčič:	Ponovno odkrite lepote in skrivnosti Vile Mayer. Konservatorsko-restavratorski posegi v Vili Mayer897
Matija Zorn, Mateja Breg Valjavec, Daniela Ribeiro:	Preoblikovanje pokrajine zaradi pridobivanja lignita – na primeru Šoštanja in okolice.....915

Gradivo

Domoznanska dejavnost Knjižnice Velenje (<i>Andreja Ažber</i>)	929
---	-----

Po razstavah

Muzej usnjarstva na Slovenskem (MUS) (<i>Miran Aplinc</i>)	935
Vila Mayer (<i>Špela Poles</i>).....	941

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 711.435(497.4Šoštanj):342.72/.73«1911»

Prejeto: 15. 3. 2021

David Vidmar Čeruuniv. dipl. zgodovinar in univ. dipl. nemcist, Koroška cesta 27A, SI-3325 Šoštanj
E-pošta: vidmar.c.david@gmail.com**»Živelo najmlajše mesto štajerskega zaledja!«¹****Administrativni povzdig Šoštanja iz trga v mesto maja 1911**

IZVLEČEK

Pričujoči prispevek obravnava povzdig Šoštanja iz trga v mesto s cesarskim odlokom 27. maja 1911. V njem so predstavljeni razlogi, zakaj in kako je do tega prišlo, prikazane pa so tudi gospodarske, politične in kulturne spremembe, ki so temu sledile. Povzdig je predstavljen v okviru gospodarskega razvoja Šoštanja in upravne delitve Šaleške doline, poleg tega je nakazano vprašanje slovensko-nemškega narodnostnega boja v Šoštanju v poznem 19. in zgodnjem 20. stoletju. Namen tega sestavka je tudi prikazati, kako kompleksna je bila pot pravne spremembe statusa naselbine in njenega povzdiga za čas Avstro-Ogrske.

KLJUČNE BESEDE

Šoštanj, mestne pravice, Woschnagg, Vošnjaki, uprava zgodnjega 20. stoletja

ABSTRACT

**»HAIL TO THE YOUNGEST GERMAN TOWN OF THE STYRLIAN PERIPHERY!«
THE ADMINISTRATIVE ELEVATION OF ŠOŠTANJ FROM A MARKET TOWN
TO A TOWN IN MAY 1911**

The article deals with the administrative elevation of Šoštanj from a market town to a town with an imperial decree of 27 May 1911. It presents the reasons why the elevation took place and how as well as outlines the entailing economic, political, and cultural changes. Thus, the article highlights the economic development of Šoštanj, the administrative division of the Šalek Valley, and the growing Slovenian-German national conflict, which developed in the late nineteenth and the early twentieth century. In addition, the article aims to demonstrate the complexity of the legal change in the status of the settlement and its elevation during the time of Austria-Hungary.

KEY WORDS

Šoštanj, town privileges, Woschnagg, Vošnjaks, administration in the early twentieth century

¹ »Der jüngsten deutschen Stadt des steierischen Unterlandes herzlichsten Heilruf!« (Deutsche Wacht, let. 36, 28. 6. 1911, št. 51, str. 3). Vsi prevodi iz nemščine v slovenščino so delo avtorja. Za pregled prevodov in za nasvete pri prevajanju nekaterih terminov se zahvaljujem dr. Aleksandru Žižku.

Uvod

Trg Šoštanj,² dokaj majhna in provincialna naselbina, stoletja vpet v upravo habsburške in notranje-avstrijske vojvodine Štajerske, je bil 27. maja 1911 s posebnim odlokom cesarja Franca Jožefa I. povzdignjen iz trške v mestno naselbino. S tem je postal zadnja naselbina na Štajerskem, ki je pred zlomom Avstro-Ogrske monarhije in umikom nemštva postala mesto. Mesec dni kasneje, 28. junija 1911, je prišlo še do dokončne uradne in upravne razglasitve povzdiga, s čimer je Šoštanj postal mesto ne le v očeh dvorne pisarne, temveč tudi v okviru uprave vojvodine Štajerske.³ Šoštanj je kot naselbina uradno postal središče Šaleške doline, ne le glede na število prebivalcev, hiš, kulturnih in vzgojno-izobraževalnih ustanov ter gospodarske produkcije, temveč tudi v administrativnem smislu. Seveda je bil že pred tem pomembno središče Šaleške doline in je deloval kot edina naselbina, ki se je iz statusa pretežno ruralnega trga povzdignila v obrtniško središče. Cesarski odlok z dne 27. maja 1911 je še dodatno potrdil status, ki ga je Šoštanj imel v Šaleški dolini že več stoletij. Ta status je mesto ohranilo vse do šestdesetih let 20. stoletja, ko je to vlogo zaradi pragmatičnih, a obenem političnih in ideoloških razlogov prevzela takrat ustanovljena Mestna občina Velenje.⁴

Narodnostni boj v Šoštanju v poznem 19. in zgodnjem 20. stoletju

Eden glavnih razlogov za povzdig Šoštanja v mesto je bilo poleg gospodarskega in administrativnega razvoja narodnostno vprašanje, ki se je v trški skupnosti začelo pojavljati po revoluciji leta 1848. To vprašanje je bilo za celotno prebivalstvo Šoštanja tesno povezano z usodo dveh vej najpomembnejše šaleške rodbine: Vošnjak in Woschnagg.⁵

Do leta 1848, kot je v svojih *Spominih* nakazal dr. Josip Vošnjak (1834–1911), je bilo narodnostno vprašanje za večji del prebivalcev nepomembno in mnogi se zaradi še obstoječe deželne identitete niso pretirano ukvarjali z vprašanjem etnije.⁶ Burna šestdeseta in sedemdeseta leta 19. stoletja s konzervativno-liberalnimi trenji, nastankom prvih slovenskih strank, taborskim gibanjem in vse večjim nemško-slovenskim kulturnim bojem so tej slogi naredila konec. Tudi družina Vošnjak je občutila te posledice, njena opredelitev pa je vplivala na etnično opredelitev celotnega mesta.

Podeželje na Spodnjem Štajerskem se je praviloma dokaj hitro »sloveniziralo«, medtem ko so v posameznih mestih potekali ostri boji za nacionalno večino. Meščansko prebivalstvo je bilo praviloma navezano na oba kulturna kroga, mnogi so govorili nemško in slovensko, nekateri so bili izrazito navezani na nemški, spet drugi na slovenski narodni tabor, nekateri pa pred radikalizacijo obeh taborov niso preveč razmišljali o tem. Radikalizacija je posegla v vse pore družbe na Spodnjem Štajerskem in večkrat se je zgodilo, da so se celo posamezne družine razdelile na nemško in slovensko vejo.⁷

Tako so šli Vošnjaki po poti izrazitega slovenstva, Franz Xaver Woschnagg (1832–1912) pa se je zaradi kopice razlogov opredelil za nemško stranko. Vzroki za to so bili številni. Po eni strani sta to bila osebnost in delovanje Franza Xaverja, med drugim poroka z Nemko, želja po uveljavitvi v pretežno nemških meščanskih krogih in postavitve Marijinega stebra v Šoštanju z nemškim napisom leta 1892, po drugi strani pa sumničenja glede izvora njegovega premoženja ter verbalni napadi nanj in druge družinske člane.⁸ Tudi politično lobiranje slovenske veje družine Vošnjak zoper Woschnagge in njen uspešen poskus izrinjanja Franza Xaverja z vodstvenega položaja v lokalni hranilnici sta Woschnagge dokončno pognala k nemški stranki, posledična ustanovitev rivalske, nemško usmerjene hranilnice z Woschnaggi na čelu pa je pri poslabšanju odnosov med vejama družine prav tako odigrala pomembno vlogo in ju še bolj potisnila na en ali drug narodnostni breg.⁹ Pri tem prehodu Woschnaggov na nemško stran so bili ključni tudi nekateri publicistični napadi na družino Franza Xaverja ter krivično in na trenutke neokusno opisovanje njegovega delovanja v časopisju.¹⁰ Franza Xaverja in njegovo družino, ki sta vse do sedemdesetih let 19. stoletja aktivno sodelovala s slovenskimi narodnimi interesi, so tako pretežno zunanji dejavniki prisilili, da sta se odločila za nemško stran. Šikaniranje s strani slovenskega tabora je bilo tolikšno, da je moralo celo uredništvo časopisa *Jutro* v nekrologu sinu Franza Xaverja Hansu Woschnaggu 6. aprila 1911 priznati krivdo slovenske strani, da so se člani družine Woschnagg in nekateri Šoštanjčani raje odločili za nemško kot slovensko stranko.¹¹ Usoda Franza Xaverja Woschnagga in njegove družine tako deluje kot šolski primer, zakaj so se nekateri, ki so sprva veljali za Slovencem naklonjene, spremenili v pristaše nemške stranke. V to jih mnogokrat niso privedle le la-

² Trg od 3. oktobra 1436. Več o povzdigu v trg na podlagi prve poznane privilegijske listine gl. Vidmar Čeru, Kratek oris, str. 9–10.

³ Poles, *Stopetkrat o Šoštanju*, str. 20.

⁴ Več o tematiki rasti in razvoja Velenja gl. Bole (ur.), *Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi*.

⁵ Več o družini Vošnjak/Woschnagg gl. Aplinc, *Vošnjaki*.

⁶ Vošnjak, *Spomini*, str. 27–32.

⁷ O postopnem poslabšanju slovensko-nemških odnosov od devetdesetih let 19. stoletja do razpada monarhije gl. Cvirm, *Boj za Celje*, str. 61–80.

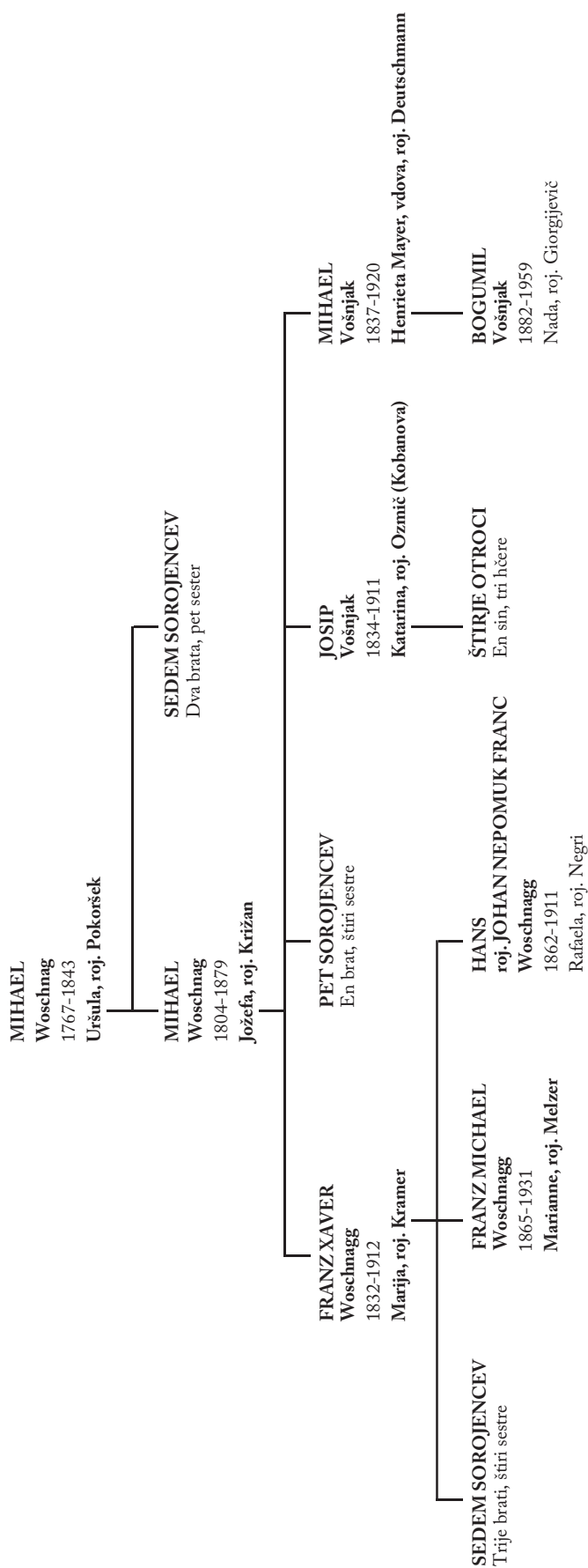
⁸ Aplinc, *Vošnjaki*, str. 73–90.

⁹ Šoštanjska lokalna izpostava leta 1883 ustanovljene prve slovenske zadružne zveze: Zveze slovenskih posojilnic v Celju.

¹⁰ MaOŠ, »100 let mesta Šoštanj: Razglednice iz časov, ko je Šoštanj dobil mestne pravice«.

¹¹ *Jutro*, let. 2, 6. 4. 1911, št. 398, str. 1.

Rodovnik: Izsek iz rodovnika rodbine Vošnjak/Woschnagg

stne ideje in pogledi, temveč so bili zaradi militantne držbe slovenske stranke v to prisiljeni.

To seveda ni omejeno na Šoštanj v poslednjih letih habsburške monarhije, temveč podobno dogajanje zasledimo širom monarhije. Z naraščanjem narodnostnih teženj manjših narodov monarhije in s to, za tisti čas skorajda obvezno ter od družbe zahtevano etnično in identitetno opredelitvijo posameznikov so bile zarisane bojne črte, ki so zaznamovale kulturni konflikt med posameznimi avstro-ogorskimi narodi. Naraščajoči slovenski, nemški (in drugi) nacionalizmi, povečane kulturne, jezikovne in politične zahteve ter naelektrjenost tedanjega *Zeitgeist*a so boj za narodne cilje povzdignili na najpomembnejši piedestal tedanje družbe in večji del prebivalstva prisilili, da je v identitetni opredelitvi videl način, kako z zmago nad »nasprotnikom« doseči nekakšno blagodarno stanje za lastno skupnost. Uspehi posameznih slovenskih narodnostnih zahtev in na trenutke nasilen ali vsaj neokusen način njihove implementacije so nemški narodnostni tabor prisilili v defenzivo. Strah pred »slovansko povodnjo« in umikom kulturnega nemštva iz najjužnejših dednih dežel hiše Habsburg je hitro postal stalnica v nemškem narodnostnem taboru. To je povzročilo radikalizacijo nemške stranke, kar je slovensko stran potegnilo v še bolj zagrizen boj.¹² Ta žalosten začarani krog je z vsakim letom prispeval k poslabšanju odnosov med slovensko in nemško stranko na Slovenskem, rodbinska »fajda« med Vošnjaki in Woschnaggi v Šoštanju pa je le eden od številnih primerov, kako je tedanji, s politiko prepredeni *Zeitgeist* povzročil razkol med некоč složnimi skupinami.

Zamere med Woschnaggi in Vošnjaki so predvsem zaradi politične agitacije in lobiranja slednjih sprožile rodbinsko »fajdo«, ki je za sabo potegnila prebivalstvo celotnega mesta. Meščani so se zaradi želje po vplivu in poznanstvu s to rodbino začeli deliti na nemško-woschnaggovske in slovensko-vošnjakovske pristaše. Ko je Franz Xaver Woschnagg zaradi izključitve iz dotedanje »slovenske« posojilnice leta 1890 pomagal pri ustanovitvi *Schalltaler Spar und Creditverein Schönstein*, konkurenčne nemško usmerjene hranilnice, so bile bojne linije začrtane. Vošnjaki so z bratoma Josipom (1834–1911) in Mihaelom (1837–1920) na čelu pričeli še aktivneje sodelovati pri slovenskih narodnostnih stremenjih, Franz Xaver Woschnagg in njegova družina pa sta se dokončno preusmerila na nemški narodnostni breg.

Tej »nemški« opredelitvi so zaradi želje po uveljavitvi in ekonomskem napredku ter zaradi lastnih prepričanj sledili številni Šoštanjčani, ki so slovensko

stranko videli kot radikalno in ideološko premalo liberalno.¹³ Tako so se mnogi, katerih materni jezik je bil slovenščina, raje odločili za nemško stranko, če-tudi je bila njihova narodnostno-jezikovna identiteta vsaj do leta 1900 spremenljiva¹⁴ in se je pri vsakem štetju radikalno spreminjala.¹⁵ To se je spremenilo po letu 1900, ko se je pričelo konstantno in trajno naraščanje moči nemške stranke.

V začetku 20. stoletja je zaradi lobiranja Hansa (1862–1911) in kasneje brata Franza Woschnagga (1865–1931) ter zaradi finančnega propada slovenske veje družine Vošnjak (1908) nemška stranka začela pridobivati absolutni primat in je imela leta 1910 več kot očitno večino (69,5 %).¹⁶ Tako je po štetju iz leta 1880 v Šoštanju živelo 733 prebivalcev, od tega 118 Nemcev in 615 Slovencev, po štetju

Slovenska razglednica Šoštanja, poslana leta 1906. Kljub slovenski vnemi je bilo obdobje 1900–1918 čas izrazite nemške prevlade v Šoštanju (arhiv avtorja).

¹² Za obsežnejši pregled nemško-slovenskega narodnostnega spora v poslednjih desetletjih Avstro-Ogrske gl. Štih, Simoniti in Vodopivec, *Slovenska zgodovina*, str. 296–332. Za prikaz tega boja med nemško in slovensko stranjo na konkretnem primeru pa: Cvirn, *Boj za Celje*, passim, in Cvirn, *Evropska razsežnost*, str. 35–42.

¹³ Aplinc, *Vošnjaki*, str. 73–90.

¹⁴ Glej tabele v Aplinc, *Vošnjaki*, str. 91 in 92, zapiske dr. Josipa Vošnjaka o spremenljivi narodnostni opredelitvi v Šoštanju v Vošnjak, *Spomini*, str. 641 in 644 ter v Zevart, *Narodnoosvobodilni boj*, str. 57.

¹⁵ Vošnjak, *Spomini*, str. 644.

¹⁶ Kljajič, *Pregledni oris*, str. 242.

iz leta 1890 je v kraju živelo 831 ljudi, od tega 410 Nemcev in 421 Slovencev, štetje leta 1900 je ugotovilo skupno 1087 prebivalcev, od tega 179 Nemcev in 908 Slovencev, štetje leta 1910 pa je prineslo izjemen preobrat, saj se je od 1256 prebivalcev kar 874 posameznikov razglasilo za Nemce in le 368 za Slovence.¹⁷ Seveda ti podatki ne razodevajo stvarnega jezikovno-identitetno-etničnega stanja, temveč le takratno opredelitev posameznih prebivalcev. Ponovno je treba izpostaviti, da te številke razodevajo predvsem fluidnost ter oportunistično naravo takratnih opredelitev. A vendarle lahko rečemo, da so po letu 1910 družina Woschnagg, nemško meščanstvo in številni nemško usmerjeni Slovenci v mestu prevzeli vajeti. S tem dejanjem se je v očeh številnih Šoštanj spremenil v eno pomembnejših središč »nemškutarstva« na Spodnjem Štajerskem. Z nastopom druge generacije (Josip in Mihael Vošnjak na eni ter Hans in Franz Woschnagg na drugi strani) in kasneje tretje generacije so se razmere v Šoštanju še zaostriale. Nemško-slovenski narodnostni boj je tako pomemben del življenja v Šoštanju ostal vse do konca druge svetovne vojne.¹⁸ In ta boj je odigral odločilno vlogo pri stremenjih za pridobitev mestnih pravic.

Razlogi za pridobitev mestnih pravic

Razlogi za šoštanjski povzdig v mesto so posledica več generacij dolgega razvoja naselbine ter strukturnih in upravnih sprememb, vezanih na postopen upravni razvoj avstrijskega in kasneje avstro-ogrskega upravnega aparata. Tako že v zgodnjem novem veku srečamo pojav nekaterih upravnih objektov, ki so kasneje delovali kot temelj, iz katerega so se razvile nekatere upravne institucije. Leta 1700 je Šoštanj dobil prenovljeno trško hišo, ki je obenem delovala kot ubožnica, hiralnica in špital. Magistrat je deloval kot središče trške uprave in sedež nižje sodne oblasti trškega sodnika. S časom se je upravna in sodna vloga magistrata povečevala, saj je pridobival vedno več pristojnosti, karitativna funkcija pa je postajala vse manj pomembna. Ustanovitev trške hiše je tako bila pomemben mejnik pri nadaljnjem razvoju civilne administracije na področju Šoštanja.¹⁹

Poleg tega je bil povzdig Šoštanja v mesto posledica osebne angažiranosti nekaterih Šoštanjčanov in še posebej družine Vošnjak oziroma Woschnagg. Ta je konec 18. stoletja, natančneje, leta 1788, v Šoštanju ustanovila razmeroma majhno usnjarsko delavnico. Ta je sprva delovala po omejenih starih cehovskih pravilih, a s Franzom Xaverjem Woschnaggom se je sredi 19. stoletja pričela njena prenova. Postopoma se je zaradi premetene politike, industrijske in trgov-

ske žilice ter pridobitve monopola nad proizvodnjo usnja v Šaleški dolini pričel dvig delavnice v sprva za regionalno gospodarstvo pomemben obrat, do konca 19. stoletja pa se je razvila v veleindustrijo in eno največjih (usnjarskih) tovarn širše okolice. Gospodarskemu razcvetu tovarne je sledila politična rast družine Vošnjak. Slovenska veja se je konec 19. stoletja povzdignila nad potrebo po pridobitvi dodatnega kapitala in se, tudi zaradi propada šoštanjskega obrata leta 1908, udejstvovala predvsem na političnem in kulturnem parketu. Dr. Josip Vošnjak (1834–1911) je tako poleg svoje poslanske dejavnosti omogočil razvoj hranilništva in posojilništva na Slovenskem, tudi v Šoštanju, njegov brat Mihael (1837–1920), po izobrazbi inženir, pa je leta 1891 skupaj z Danielom Lappom (1836–1910), lastnikom velenjskega rudnika, omogočil izgradnjo železniške proge Celje–Velenje.²⁰

Medtem se je nemška veja pod pokroviteljstvom Hansa Woschnagga (ki se ga je v slovenskem taboru oprijel nadimek »šoštanjski diktator«) navezala na nadaljevanje udejstvovanja na gospodarskem področju. Tako je ob koncu 19. stoletja usnjarna dosegla največji gospodarski razcvet. Razdelitev družine na slovenske Vošnjake in nemške Woschnagge je imela odločilen vpliv na nadaljnji identitetni videz Šoštanja. Vošnjaki so se zaradi udejstvovanja v obširnejšem štajerskem in kasneje slovenskem političnem prostoru pričeli odmikati iz Šoštanja,²¹ oblast ter kulturni in politični vpliv pa so hitro prevzeli Woschnaggi. Po »odhodu« Vošnjakov je slovenska stranka v Šoštanju razpadla na med seboj bojujoče se frakcije, kar je Woschnaggom olajšalo, da so s političnim lobiranjem, ustanavljanjem nemških kulturnih objektov, na primer ubožnice leta 1909, ter zaradi vpliva, ki so ga imeli kot najbogatejši in najpomembnejši Šoštanjčani, dosegli, da sta se kar dve tretjini vseh Šoštanjčanov naposled izrekli za Nemce.²² Hans in Franz Woschnagg sta poleg lobiranja in povečevanja političnega vpliva v Šoštanju pričela z nekaterimi projekti za izboljšanje gmotnega stanja Šoštanjčanov, s čimer se je njuno ime začelo uveljavljati. Tako je leta 1902 usnjarska elektrarna pričela zadovoljevati šoštanjske potrebe po električni energiji.²³

Širjenje Woschnaggove usnjarske tovarne je spodbudilo rast prebivalstva v Šoštanju, ki se je po besedah Josipa Vošnjaka v le nekaj letih spremenil v prav hrupno, a še vedno prijazno majhno industrijsko mesto.²⁴ Tako je imel Šoštanj ob popisu iz leta 1869

²⁰ Sore, *Železna cesta*, str. 205.

²¹ Vošnjaki so se zatem udejstvovali kot pomembna politična rodbina na Slovenskem ter zastopali slovenske nacionalne in politične interese. Vrhunec tega delovanja je dosegel politik in diplomat dr. Bogumil Vošnjak (1882–1959). Za njegovo politično pot in vseslovenski pomen gl. Gačić, *Bogumil Vošnjak*, poglavje IV–X.

²² Hribernik, *Mesto Šoštanj*, str. 261.

²³ Aplinc, *Vošnjaki*, str. 66.

²⁴ Vošnjak, *Spomini*, str. 7.

¹⁷ Vošnjak, *Spomini*, str. 644.

¹⁸ Aplinc, *Vošnjaki*, str. 90–95.

¹⁹ Za obširnejši pregled razvoja Šoštanja v trško skupnost s prvenstveno obrtniško dejavnostjo gl. Vidmar Čeru, *Kratek oris*, str. 9–37, in Vidmar Čeru, *Trg Šoštanj*, str. 65–73.

642 prebivalcev, 1910 pa kar 1257.²⁵ Upoštevaajoč vse številke se je v obdobju petdesetih let prebivalstvo podvojilo, kar se je skladalo s povečanim številom zaposlenih v tovarni usnja (leta 1897 100 delavcev, leta 1908 že 210).²⁶

Poleg družine Woschnagg oziroma Vošnjak so tudi nekateri drugi posamezniki pripomogli k povzdigu Šoštanja iz trške v mestno naselbino. V nasprotju z Woschnaggi, ki so vzpon želeli doseči tudi na podlagi politično-identitetnega udejstvovanja, so to drugi počeli zavoljo same skupnosti. Omeniti je treba Petra Musija (1799–1875), ki je veliko pripomogel k razvoju šolstva, založništva, hranilništva in knjižničarstva v Šoštanju.²⁷ Franc Rajšter (1852–1922) je leta 1892 zgradil palačni hotel *Austrija*²⁸ in odstopil prostore čitalniškemu krožku.²⁹ Dr. Fran Mayer (1866–1940), ki se je v Šoštanj preselil leta 1898, je s svojim delom povečal ugled in upravno jurisdikcijo šoštanjskega okrajnega sodišča.³⁰ Leta 1904 je bilo ustanovljeno Nemško gasilsko društvo za Šoštanj,³¹ dunajska zdravnikarica dr. Gustav von Huttern in dr. Konrad Bertsche pa sta leta 1874 kupila zemljišče in leta 1899 na njem uradno odprla moderno zdravišče v Topolšici.³² Poleg tega lahko v tem času v Šoštanju opazimo rast tovarne kandidov in hranil Josipa Rajšterja ter kemične čistilnice Jakoba Volka.³³ Tako vidimo, da je bila administrativna, gospodarska, kulturna in turistična rast trga delo več ljudi, ne samo rodbine Vošnjak.

V tistem času se je z ustanavljanjem raznih bratovščin, družb in društev povečalo tudi kulturno udejstvovanje. V Šoštanju je tako od leta 1861 delovala izpostava bratovščine Srca Marijinega in Srca Jezusovega, leta 1908 pa sta bila ustanovljena Marijina družba za moške, žene, mladeniče in dekleta ter Marijin vrtec. Vsega skupaj je bilo v Šoštanju okoli dva ducata različnih društev.³⁴ Leto 1886 je bilo pomembno tudi za izobraževalne ustanove. Že od leta 1774 sledimo posameznim poskusom vzpostavljanja šolstva v Šoštanju, a dozidava velikega šolskega poslojpa leta 1886 in slovesna otvoritev naslednje leto sta omogočila razvoj kvalitetnega in poenotenega šolstva v kraju. Poskrbljeno je bilo tudi za nadaljevalno šolstvo – tako je bila leta 1902 ustanovljena

obrtna nadaljevalna šola. A tudi na področju šolstva se kažejo narodna trenja, ki so leta 1903 pripeljala do ustanovitve ločene nemške osnovne šole in nemškega otroškega vrtca, ki sta delovala do leta 1918.³⁵

Poleg stremenja posameznih Šoštanjčanov in raznih šoštanjskih kulturnih društev je treba upoštevati takrat eksponenten razvoj in širitev avstro-ogrške državne uprave, ki je bila zaradi večje učinkovitosti, želje po boljši davčni zakonodaji in administrativni ureditvi ter vsesplošne rasti prebivalstva primorana povečati število mestnih naselbin. Te so imele namreč več jurisdikcijskih pravic in dolžnosti kot trške in vaške strukture. Povečano število mest je povečalo število občin in s tem zmanjšalo velikost že obstoječih občinskih struktur ter omogočilo učinkovitejšo upravo in lažji nadzor. Pomemben mejnik v zgodovini tega upravno-političnega razvoja občin sega v leto 1848/49, ko so bile z oktroirano marčno ustavo v habsburških dednih deželah uzakonjene tudi temeljne pravice občin, ki so določale, da imajo občine (in njihove mestne naselbine, ki so tvorile njihovo upravno središče) zavoljo zagotavljanja učinkovitejšega izvajanja lokalne oblasti pravico do samostojnega upravljanja nalog in gospodarskih dejavnosti ter vodenja vsakodnevnih zasedanj.³⁶ Četudi so zakon imenovali *Provisorisches Gemeindegesetz*, se pravi začasni občinski zakon, je ostal v veljavi do razpada monarhije leta 1918. V okviru tega zakona so bili leta 1862 s cesarskim patentom določeni enotni deželni občinski redi (*Gemeindeordnung*) in občinski volilni redi (*Gemeindevahlordnung*) za celotno Cislajtanijo, ki so še natančneje določili pravice in dolžnosti teh središč.³⁷ Za vprašanje povzdig in pravne poti do povzdig so še posebej pomembni člani XVII–XXVI Zakona o občinskih redih s 5. marca 1862, ki določajo odnose med mesti ter deželnimi oblastmi (*Landesgesetz*) posameznih pokrajin in prek teh odnose s centralnimi uradi na Dunaju.³⁸

Šoštanjski župan Hans Woschnagg je leta 1908 deželni in državni upravi navedel več vzrokov za povzdig Šoštanja iz trga v mesto. Do leta 1908, ko je bila prošnja uradno predana cesarju Francu Jožefu, je bil najpomembnejši vzrok ta, da se je Šoštanj iz nekdanj deloma obrtniškega in deloma ruralnega trga spremenil v pomembno vozlišče na Spodnjem Štajerskem. V kraju je bilo mogoče zaslediti številne ustanove administrativne, zdravstvene in sodne narave, obenem so bili v Šoštanju tačas že razviti šolstvo, kulturne ustanove in društva, pa tudi šport. Največji pomen je imela izredno razvita mreža objektov go-

²⁵ Hudales, Kljajič in Ravnikar, *Šaleška dolina*, str. 51–52.

²⁶ Aplinc, *Vošnjaki*, str. 72.

²⁷ Vidmar Čeru, »Bil je res vzoren učitelj«, str. 76–78. Za delovanje Petra Musija ter razvoj knjižnic in čitalniških društev v Šaleški dolini in Šoštanju gl. Stropnik, 140 let, str. 11–20; Mihelak, *Razvoj knjižnic na osnovnih šolah v Šaleški dolini*; Bizjak, *Razvoj javnega knjižničarstva v Šaleški dolini*.

²⁸ Kasnejši hotel Jugoslavija in današnji Kajuhov dom.

²⁹ O Francu Rajšterju in izgradnji hotela gl. Sapač in Lazarini, *Arhitektura 19. stoletja*, str. 183.

³⁰ Verbič, *Vodnik*, str. 49.

³¹ Poles, *Stopetkrat*, str. 55, 74, 77, 93, 103.

³² Hudales, *Bolnišnica Topolšica*, str. 30–34.

³³ MaOŠ, »100 let mesta Šoštanj: Razglednice iz časov, ko je Šoštanj dobil mestne pravice«.

³⁴ Hribernik, *Mesto Šoštanj*, str. 181.

³⁵ Prav tam, str. 129, 131–141 in 151.

³⁶ Grafenauer, *Lokalna samouprava*, str. 45–47. Podobno tudi Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, str. 446 (za vprašanje uprave v času Avstro-Ogrske pride v poštev celotno poglavje na straneh 446–460).

³⁷ Grafenauer, *Lokalna samouprava*, str. 48–49.

³⁸ *Reichs-Gesetz Blatt für das Kaiserthum Oesterreich*, Jahrgang 1882; IX Stück, str. 36–41.

spodarske narave, osvobojene starih okov nekdanjega cehovskega sistema, začeni s tovarno usnja Woschnagg in z drugimi, manjšimi obrati. Poleg tega sta se takrat razvila turizem (posebej v Topolšici) in hotelirstvo, izgradnja železnice pa je povečala možnost množičnega trgovanja, nadvse pomembnega za vsako vzhajajočo naselbino. S temi razlogi je tako šoštanj-ska občinska uprava pod vodstvom tedanjega župana Hansa Woschnagga 21. maja 1908 pričela s pravnim postopkom povzdiga.³⁹

Pravni potek povzdiga⁴⁰

21. maja 1908 je občinska uprava trga Šoštanj z županom Hansom Woschnaggom na čelu pričela s kompleksnim pravnim postopkom. V posebni depeši je na njegovo veličanstvo cesarja Franca Jožefa I. naslovila prošnjo za povzdig trga v mesto. Cesarska pisarna je po ohranjenih dokumentih sodeč prošnjo predala štajerski deželni upravi v Gradcu, ta jo je posredovala okrajnemu glavarstvu za Slovenj Gradec, kamor je upravno-politično spadal Šoštanj, nato pa v posebni depeši še deželnemu sodnemu prezidiju in deželni finančni direkciji. Odločitev slovenjgraškega vodstva je bila nadvse pomemben korak pri pridobitvi mestnih pravic. V svojih razlogih so za povzdig med drugim podali dokaj dolg opis Šoštanja, tamkajšnje obrtne produkcije in prebivalstva, ki je bil kasneje odločilnega pomena:

»V prilogi vam pošiljamo na njegovo veličanstvo naslovljeno prošnjo občinskega odbora trga Šoštanj z ustreznimi akti za premilostno povzdignjenje tega kraja v mesto. Kar občina navaja v utemeljitvi svoje prošnje, popolnoma odgovarja resnici. Šoštanj, ki leži ob državni železniški progi Celje–Velenje, v rodovitni dolini Pake na severovzhodnem obrobju Savinjskih Alp, obdaja lepa pokrajina, njegovo precej razumno in dejavno prebivalstvo pa se vidno množi. Zahvaljujoč obrtni marljivosti svojih prebivalcev je v zadnjih desetletjih doživel živahen zagon in se razvil v cvetočo občino, ki ji daje značilno podobo pomembna usnjarska industrija firme Woschnagg & Söhne. Čeprav je mestni vitez kraja še mnogokje pomanjkljiv, ni mogoče spregledati, da si trenutna občinska uprava uspešno prizadeva za ustvarjanje oziroma oblikovanje tistih ustanov, ki so potrebne na eni strani za dvig zunanje podobe na mestno raven, na drugi strani pa za zagotavljanje tistega udobja prebivalcem in številnim letoviščarjem, ki ga pričakujejo od mestnega življenja. Občina upa, da bo milost njenega

ljubega vladarja uslišala njeno prošnjo, in je prepričana, da ji bodo v trenutku, ko ji bo podeljena pravica, da se imenuje mesto Šoštanj, številne sedaj težko dosegljive koristi tako rekoč same od sebe padle v naročje. Občini trenutno manjkajo lekarna, knjigarna, številna poslovna zastopstva, ki se niso uveljavljena, ker – kot meni – poslovni svet trgu ne pripisuje potrebne privlačnosti. Z uvrstitvijo med avstrijska mesta občina pričakuje tudi večje priseljevanje tujcev ter upa, da bo lahko s povzdignjenjem kot mesto učinkoviteje reklamirala ne le sebe, ampak tudi povsem blizu ležeče kopalnice Topolšica, ki ga letno obišče okoli 150 gostov, med katerimi so tudi tujci. Občinskega zastopstva pri pisanju prošnje cesarju ni vodil le do določene mere upravičen trški ponos, ampak tudi praktičen in ekonomski premislek. C. kr. okrajno glavarstvo lahko ta korak le naklonjeno pospremi in predloženo prošnjo priporoči najvišjemu uradu.»⁴¹

V Slovenj Gradcu so svoja dognanja odposlali štajerskemu deželnemu odboru, ki je odločitev sprejel na seji 12. junija 1909. V odloku so povzeli vse razloge, ki jih je priložila občinska uprava, in na podlagi informacij ter odločitev okrajnega glavarstva za Slovenj Gradec, deželnega sodnega prezidija in deželne finančne uprave ugotovili, da Šoštanj v vseh pomembnih zadevah ustreza kriterijem, ki so potrebni za povzdig v mesto. Glede na zahteve deželne uprave (posebej ob primerjavi z drugimi spodnještajerskimi mesti) je imel Šoštanj dovolj številčno prebivalstvo, veliko hiš in dovolj visoke davčne prihodke, da bi lahko glede na kriterije postal mesto. Nadalje so prišli do ugotovitve, da ima Šoštanj kot trg že dovolj razvito infrastrukturo ter lastno upravno in sodno zgradbo. Upoštevali so tudi obstoj občinskega sekretarja, ki je bil več tako nemškega kot slovenskega jezika, in uniformiranega stražnika. K povzdigu so veliko pripomogli tudi sklepi o finančni samoupravi. Trška skupnost je namreč že pred letom 1908 določen znesek namenila za potrebe skupnosti ter vzdrževanje javnih stavb in institucij. Šoštanjska občina je posedovala tudi nekatere druge objekte, hiše, posestva in gozdove. Na podlagi prostovoljnih prispevkov Hansa Woschnagga v višini 40.000 kron pa je leta 1908, ob cesarjevi 60. obletnici vladanja, poseben objekt namenila za ubožnico. Tako je posebna deželna komisija na seji 21. junija 1909 zaključila, da je Šoštanj v vseh pogledih primerljiv z drugimi spodnještajerskimi mestnimi skupnostmi ter da je njegova rast zelo hitra in konstantna. Zato so predvidevali, da bo Šoštanj tudi v prihodnje ustrezal kriterijem.⁴²

V depeši trške uprave je bilo mogoče prebrati razloge za povzdig v mesto: *»V zvezi z izjavo z dne 21. 5. 1909 ..., ki zadeva prošnjo trške občine Šoštanj za povzdignjenje v mesto, ima deželni odbor čast sporočiti*

³⁹ StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396, *Predstavitev Šoštanja in naštevanje razlogov za povzdig*, 27. 3. 1909.

⁴⁰ To poglavje temelji na primarnih arhivskih virih avstrijskega državnega arhiva in štajerskega deželnega arhiva. Obe instituciji hranita enake dokumente (štajerska hrani originale (StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396), na Dunaju pa so hranjene varnostne kopije podpisa (ÖStA, AVA, Inneres, Ministerium des Innern, Allgemeine Reihe Akt 9.518 ex. 1911). Zavaljo preglednosti bomo v nadaljevanju pri citiranju uporabljali vire iz Gradca.

⁴¹ StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396 (nota z dne 27. marec 1909).

⁴² StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396 (str. 1–4 nota Z 22401). Gl. tudi Ravnikar, 100 let mesta Šoštanj.

svoje mnennje, da je treba to prošnjo podpreti. Pri tem ob v prošnji trške občine in priloženih poročilih c. kr. okrajnega glavarstva Slovenj Gradec navedenih podatkih opozarja še na sledeče: pri prošnji trške občine Šoštanj je treba upoštevati predvsem spodnještajerske razmere. Omenjena občina trenutno spada med največje spodnještajerske trge po prebivalstvu in številu hiš, po davčnih prihodkih pa se izenačuje s spodnještajerskimi mesti Ormož, Brežice, Slovenska Bistrica in Slovenj Gradec. Občinsko upravo trenutno izvajajo z lahkoto. Občina ima lastno enonadstropno upravno stavbo, v kateri je v popolnoma ustreznem in na novo opremljenem prostoru občinska pisarna. Tam je tudi sejna soba občinskega odbora s prav tako popolnoma ustrežno opremo. Občina plačuje tajnika, ki obvlada oba deželna jezika in je zaposlen po pogodbi z letno plačo 720 K, ter čuvaja in hkrati občinskega slugo, ki poleg letne plače 360 K dobi še uniformo na občinske stroške. Občina letno izda približno 1800 dopisov. Skupni stroški občinske uprave so ocenjeni na 1200 K, izdatki za vzdrževanje, čiščenje cest in razsvetljavo 1240 K, za oskrbo revnih pa okoli 700 K na leto. Razen občinske zgradbe trška občina Šoštanj poseduje hiše, parcele in gozdove v vrednosti približno 24.000 K, vendar je trenutno za skoraj toliko tudi zadolžena. Trenutno občinsko zastopstvo si krčevito prizadeva odplačati te dolgove in poravnati vse zaostale obveznosti, prevzete iz preteklih mandatov. Na koncu je treba omeniti še občinsko ubožnico v približni vrednosti 40.000 K, ki jo je v obeležitev cesarskega jubileja ustanovil g. Johann Woschnagg st. Seveda se lahko zdijo opisane razmere v trški občini Šoštanj v primerjavi z razmerami v mestih in trgih drugih kronovin monarhije zelo skromne. Vendar pa deželni odbor verjame, da naponi, ki jih je omenjena občina v zadnjem času z omejenimi razpoložljivimi sredstvi vlagala v svoj napredek, zaslužijo najvišje priznanje. Takšno priznanje bi bilo za občino dolgotrajna spodbuda, da vztraja na začetni poti, druge občine v vsej deželi pa bi takšno najvišje priznanje spodbudilo k neutrudni krepitvi občinske zavesti in vnetemu podpiranju javnih koristi. Gradec, 12. 6. 1909. Štajerski dež. odbor.⁴³

S tem ko je 12. junija 1909 deželno oblastvo Štajerske izdalo soglasje o povzdigu Šoštanja, pa zadeva v pravnem pogledu še ni bila končana. Narava uprave Avstro-Ogrske je namreč zahtevala, da mora biti odločitev potrjena še v nekaterih vsedržavnih institucijah. Tako je potrjena vloga 11. decembra 1908 odpotovala iz Gradca na Dunaj, natančneje, na finančno in notranje ministrstvo.⁴⁴ Finančno ministrstvo je ob pregledu formularjev in podatkov o finančnih dohodkih Šoštanja dokaj hitro sprejelo odlok, notranje ministrstvo pa je o povzdigu izrazilo pomislek. Iz zapiskov občinske uprave in dokumentacije iz Gradca ter ob upoštevanju odzivov v časopisju po povzdigu

je namreč postalo jasno, da je bil povzdig Šoštanja v mesto organiziran prvenstveno z nemške strani. Slovenski narodni tabor in slovensko nacionalno gibanje, ki sta v tem času v Šoštanju resda izgubljala moč, namreč nista podala lastnega mnenja, mogoče sta zaradi nemške pobude povzdigu celo nasprotovala. Notranje ministrstvo se je ustrašilo, da bo povzdig sprožil povečanje medetničnih trenj, in je v svoji noti izrecno izrazilo dvom, da »ne bo povzdig trga Šoštanj v mestu povzročil nemirov zaradi spremembe narodnih odnosov«.⁴⁵

Notranje ministrstvo je moralo pomislek poslati nazaj v Gradec, od tam so ga posredovali slovenjgraškemu okrajnemu svetu, ki je zagotovil, da je bila pobuda obojestranska in ne le nemška (četudi je navsezadnje bila, kar bo kasneje razvidno iz odzivov na povzdig): »Ni mogoče domnevati, da bi lahko povzdignjenje trga Šoštanj v mesto spodbudilo kazniva dejanja z nacionalnim obeležjem, ker si povzdignjenja želijo tako nemški kot slovenski tržani, saj to enako ustreza interesom obeh narodov. Dokaz, da si za povzdignjenje Šoštanja v mesto ne prizadeva samo nemška stranka, ki je trenutno pri krmilu, pač pa tudi med Slovenci na splošno priljubljeni župan Hans Woschnagg, je tudi v tem, da so sklep o vložitvi prošnje cesarju za povzdignjenje trga Šoštanj v mesto soglasno sprejeli na seji občinskega odbora, na kateri je slovenski del tržanov zastopalo 5 občinskih odbornikov, in da je prošnjo cesarju soprodpisal tudi slovenski občinski svetnik Vincenc Kolšek. Od sprejetja tega sklepa se stališče Slovencev do teh prizadevanj ni spremenilo.«⁴⁶ Tako je cesarsko-kraljevo notranje ministrstvo z zagotovilom slovenjgraškega okrajnega sveta privolilo v povzdig.⁴⁷

Do začetka leta 1911 je notranje ministrstvo izdalo privolitev za povzdig, 27. maja 1911 pa je cesar Franc Jožef I. podpisal akt o povzdigu trga Šoštanj v mesto ter dal poslati vesti na štajersko deželno upravo v Gradec. V teh vesteh je poleg mestnih pravic priložil ukaz notranjemu ministrstvu, naj pripravi uradno listino o razglasu. Nato je tudi ta izpostava cesarsko-kraljeve administracije odposlala depešo v Gradec. Poleg povsem upravnih zadev je bila v depeši izdana pravica do pridobitve grba, če ga kraj pred tem še ni imel, oziroma do »prenove« že obstoječega trškega grba v mestnega. Šoštanj je tako dobil »popravljen« trški grb, in sicer takšnega s cesarskim orlom na levi polovici, tremi rdečimi kamnitimi srci na zelenem hribu pred modrim nebom na desni, pred obojima pa je bil naslikan zid s petimi cinami, ki naj bi kot simbol (mestnega) obzidja predstavljal povzdig Šoštanja v mesto.⁴⁸

⁴⁵ StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396 (nota dne 21. december 1910).

⁴⁶ StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396 (nota dne 21. januar 1911).

⁴⁷ StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396 (str. 1–2, nota 9518 dne 3. junij 1911).

⁴⁸ StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396. Dandanes je šoštanski grb identičen, razen obzidja in petih cin, ki niso

⁴³ StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396 (str. 1–4 nota Z 22401).

⁴⁴ StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396 (nota 42958).

To je bilo uradno navedeno tako: »Njegovo c. kr. apostolsko veličanstvo je z najvišjim odlokom z dne 27. 5. 1911 trg Šoštanj v političnem okraju Slovenj Gradec blagovolilo premilostno povzdigniti v mesto. Vabimo c. kr. deželno namestništvo, da o tem obvesti štajerski deželni odbor in občinsko zastopstvo v Šoštanju – slednje s pripisom, da lahko občina za potrditev tega najvišjega privilegija zaprosi za izstavitev diplome o povzdignjenju trga Šoštanj v mesto. Brez podelitve grba je treba za to diplomu poslati direkciji pomožnih uradov notranjega ministrstva 242 K izstavitvene takse. Če mesto Šoštanj želi tudi dovoljenje za uporabo mestnega grba, je treba vlogi priložiti njegov heraldični in v barvah izdelani osnutek, skupaj z opisom, ki bo vključen v diplomu. Če Šoštanj trški grb, pridobljen bodisi na osnovi privilegija ali starodavne uporabe, že ima, bi lahko z odgovarjajočim dokazilom o stari pravici do grba (s predložitvijo privilegijske listine ali starega občinskega pečata z grbom) brez pristojbine odobrili uporabo starega grba – poslej kronanega s srebrno obzidno krono s petimi cinami. Če takšnega dokaza ni mogoče predložiti, je treba pri blagajni pristojbinskega urada na Dunaju ali pri davčnem uradu v Šoštanju plačati v § 154 patenta o takšah predpisano takso za podelitev grba v znesku 210 K in predložiti potrdilo o plačilu. Pristojbino za izstavitev diplome z mestnim grbom v zvišanem znesku 330 K bi bilo potem treba poslati direkciji pomožnih uradov notranjega ministrstva. K temu bodo odposlane tudi priloge poročila, izdanega 7. marca 1911, Z. 9-175/7. Odposlano c. kr. notranjemu ministru.«⁴⁹

Podpisu uradnega akta so sledile še nekatere pravne formalnosti, ki jih je bilo treba urediti pred povzdigom. Trajalo je slab mesec, da je prišlo do uradne razglasitve.⁵⁰ Tako so 24./25. junija 1911 (tedaj še uradno tržni) svetniki šoštanjkega mestnega sveta za mestnega župana enoglasno izglasovali Franza Woschnagga, brata dotedanjega trškega vodje in 21. marca 1911 umrlega Hansa Woschnagga. Novi mestni svet in mestna občinska uprava sta zadnji teden junija pripravila vse za uradno slavnostno razglasitev, ki je potekala 28. junija 1911.⁵¹ Že sama razglasitev tega dne je bila predstavljena kot zmaga nemškega narodnega gibanja Spodnje Štajerske.

Odzivi na povzdig

Povzdig v mesto je prinesel dve posledici: eno je bilo mogoče občutiti na gospodarsko-upravnem področju, druga pa je bila, da je večji del ljudi v povzdigu videl predvsem vrhunec nemško-slovenskih trenj. Tako je imel cesarski patent za večino »realpolitični«

značaj in je odražal spremembo v dotedanjem ravnovesju med slovenskim in nemškim delom Šoštanja.

Nemški tabor je v povzdigu videl zmago nemštva na Spodnjem Štajerskem. Trdimo lahko, da je bil v očeh najmilitantnejših Nemcev Šoštanj možno četrto veliko središče nemštva na Štajerskem. Ob pregledu statističnih podatkov namreč dokaj hitro postane očitno, da je bilo nemštvo v tem času že v veliki meri omejeno na posamične mestne naselbine, medtem ko je bilo podeželje praviloma slovensko. Šoštanj, za tisti čas srednje velika naselbina s številnimi nemško govorečimi prebivalci ter velikim industrijskim obratom, ki je bil v rokah nemško usmerjene rodbine, je bil tako možni četrti člen t. i. nemškega *Festungsdreiecka* (slov. trdnjavski trikotnik) na Spodnjem Štajerskem.⁵² Celje, Maribor in Ptuj so bili namreč središče nemških interesov, Šoštanj pa bi lahko ob dovoljšnjem nemškem kulturnem pritisku sčasoma postal četrti del hipotetičnega nemškega *Festungsvierecka* (slov. trdnjavski štirikotnik).

Skorajda praznični ton je tako mogoče zaslediti pri uredništvu *Deutsche Wacht*, nemškega časopisa za zastopanje nemških interesov v Celju: »Trg Šoštanj povzdignjen v mesto. Šoštanj je mesto. Delovni trg je bil v zadnjih letih deležen prav srečnega vzpona, ki je po eni strani posledica delavnosti nemških podjetnikov, obenem pa zaradi pomembnega razcveta velike tovarne usnja 'Franz Woschnagg Söhne', ki je postala Weltfirma [svetovno pomemben obrat]. Po drugi strani je razcvet Šoštanja posledica dobrega vodenja, posebej že umrlega župana Hansa Woschnagga, ki je usmerjal razvoj obrtništva, s čimer se je premoženjsko blagostanje mesta povečalo. Živelo najmlajše mesto štajerskega zaledja!«⁵³ *Deutsche Wacht* je poročala tudi o sočasnih volitvah novega (oziroma prvega mestnega) župana, ki so prav tako odražale nemško zmago in povečan nemški vpliv: »Županske volitve v Šoštanju: Mlado mesto Šoštanj je 24. tega meseca izvolilo svojega prvega župana. Na volitvah je z vsemi glasovi zmagal industrialec Franz Woschnagg mlajši, trenutni lastnik tovarne usnja 'Franz Woschnagg Söhne'. Franz Woschnagg mlajši je zvest nacionalni borec najplemenitejšega duha in največje požrtvovalnosti, mož, ki že mnoga leta služi Südmarki [kulturno društvo nemštva] in je aktiven član šolskega sklada in ki bo brez zadržka tudi velike občinske zadolžitve, po smrti brata Hansa Woschnagga prevajene na njegova pleča, opravil z enako mero spretnosti in marljivosti kakor nekoč brat.«⁵⁴ Nemški tabor v Celju je v povzdigu Šoštanja videl vsedeželno zmago nemške stranke in vsaj za določen čas je zaradi te navidezne zmage nastala nekakšna vsenemška sloga, ki je presegala socialno-družbene meje. Tako so v uredništvu časopisa pripravili kratke biografije posameznikov,

več prikazane kot del uradne mestne regalije. Gl. Poles, Od srčastega štita, str. 117–134.

⁴⁹ StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396 (str. 1–2, nota 9518 dne 3. junij 1911).

⁵⁰ StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396.

⁵¹ MaOŠ, »100 let mesta Šoštanj: Razglednice iz časov, ko je Šoštanj dobil mestne pravice«.

⁵² Za nadaljnje informacije o tej temi gl. Cvirn, »Das Festungsdreieck«, in Cvirn, *Trdnjavski trikotnik*.

⁵³ *Deutsche Wacht*, let. 36, 28. 6. 1911, št. 51, str. 3.

⁵⁴ *Deutsche Wacht*, let. 36, 28. 6. 1911, št. 51, str. 3.

ne glede na njihov socialni status, ki so bili zaslužni za to nemško zmago: »Vrli nemški mož. Ob priložnosti povzdiga Šoštanja v mesto se pritiče spomniti na soborca, ki je za šoštansko Nemštvo z utrujajočim delom ustvaril veliko dobrega. Gre za gospoda Eduarda Schmida, disponenta usnjarske tovarne F. Woschnaggs Söhne v Šoštanju, ki je bil pred kratkem po 15-letni delovni dobi v Šoštanju prestavljen v zastopništvo podjetja na Dunaju. To je nad vse iskren človek. Gospod Schmidt je z neumorno energijo stremel k izpolnitvi zadanih ciljev. Med drugim je omogočil ustanovitev po lastni ideji zamisljenega 'Nemškega društva' v Brečnikovi gostilni in je izmed vseh vložil največ denarja za izgradnjo nemške šole v Šoštanju. Na presenetljiv način je sodeloval pri vseh prireditvah v Šoštanju in je pravočasno opozoril na vse prestopke nacionalnih nasprotnikov in jim nasprotoval. Tako je treba za povzdig Šoštanja upoštevati tudi njegovo delovanje.«⁵⁵

Podobno, skoraj »fatalistično« podobo usode nemštva na Spodnjem Štajerskem podajajo uredništva nekaterih drugih nemško pišočih časopisov, tudi *Bregenzer Tagblatt*, *Grazer Tagblatt*, *Salzburger Volksblatt* in *Deutsches Volksblatt*, ki so v pridobitvi mestnih pravic predvsem zaradi vpliva in lobiranja nemške skupnosti videli možnost ohranjanja nemške kulture na tem območju: »Občina Sv. Ilj v Slovenskih Goricah in Šoštanj na Štajerskem sta sedaj varni, [kajti] bili sta trajno pridobljeni za nemštvo.«⁵⁶

V *Marburger Zeitung* je mogoče zaslediti malo drugačen odziv. Tudi tu se kaže navdušenje nad zmago nemštva nad »slovensko povodnjo«. A v nasprotju z drugimi, ki so poudarjali vlogo nemške skupnosti, so v *Marburger Zeitung* videli uspeh predvsem v delo-

vanju in lobiranju družine Woschnagg: »Šoštanj, 25. junij. (Šoštanj – Mestne županske volitve). Naš ponovno v nemških rokah nabajajoč se trg Šoštanj je bil povzdignjen v mesto. Včeraj je bil industrialec Gospod Franz Woschnagg mlajši, zagret Nemeč in napreden mož, od tamkajšnjega občinskega sveta soglasno imenovan za župana. Častna služba je bila od smrti industrialca gospoda Hansa Woschnagga nezasedena. Gospod Franz Woschnagg je tako prvi izvoljen mestni stotnik [oziroma župan – poudariti velja, da so takrat župane volili člani mestnega sveta in ne vsi volivci. Tako je bilo logično, da so mestni svetniki, prijatelji in gospodarski navezanci na Franza Woschnagga, soglasno izvolili prav njega.]. Na žalost umrli gospod Hans Woschnagg, ta častni borec [za nemške interese] v Šaleški dolini, ni doživel povzdiga svojega Šoštanja v mesto [umrl je namreč 21. marca 1911]. Iskrene čestitke najmlajšemu mestu Štajerske!«⁵⁷

Kljub vsem tem čustveno nabitim poročilom o povzdigu Šoštanja pa se niso vsi odzvali tako vznese-no. Nekateri nemški časopisi (*Innsbrucker Nachrichten* in *Grazer Volksblatt*) so povzdig samo omenili in se vzdržali komentarja: »Novo mesto. Trg Šoštanj na Štajerskem je bil povzdignjen v mesto.«⁵⁸ in »Šoštanj (Povzdig v mesto). Trg Šoštanj je Cesar povzdignil v mesto.«⁵⁹

Nemški tabor je v spomin na povzdig Šoštanja v »najmlajše nemško mesto Štajerske« celo izdal spominsko serijo razglednic z nemškimi napisi imena mesta.⁶⁰

Podobno barviti kot nemški odzivi so bili tudi odzivi slovenskega nacionalnega tabora. Posamezna uredništva so se zavedala, da je povzdig Šoštanja v mesto pomenil zmago nemškega kulturnega pritiska na Spodnjem Štajerskem, obenem pa je nemštvo pridobilo pomembno središče za nadaljnji razvoj. Nekateri časopisi so poskusili delovati karseda nevtrarno in so o dogodku sprva poročali povsem stvarno. A posledice, ki jih je prinašal povzdig, so morale biti v politično naelektrenem okolju za nekatere urednike in posameznike tolikšno breme, da so sčasoma spremenili držo in v poročanje vpeli tudi subjektivna mnenja o »usodi« Šoštanja. To opazimo v *Slovenskem narodu*, vodilnem slovenskem liberalnem glasilu pred

Schönstein, 25. Juni. (Schönstein — Stadt. — Bürgermeisterwahl.) Unser nunmehr wieder in deutschen Händen befindliche Markt Schönstein wurde nun zur Stadt erhoben. — Gestern wurde der Fabrikant Herr Franz Woschnagg d. J., ein streng deutscher und fortschrittlicher Mann, vom hiesigen Gemeinderate einstimmig zum Bürgermeister gewählt. Das Ehrenamt stand seit dem Tode des Fabrikanten Herrn Hans Woschnagg verwaist. Herr Franz Woschnagg ist nun das erste gewählte städtische Oberhaupt. Leider konnte der verstorbene Herr Hans Woschnagg, dieser verdienstvolle Vorkämpfer im Schalltale, die Erhebung seines Schönstein zur Stadt nicht mehr erleben. Unsere herzlichsten Wünsche der jüngsten Stadt der Steiermark!

O povzdigu Šoštanja v mesto je pisal tudi *Marburger Zeitung* (let. 50, 29. 6. 1911, št. 77, str. 3).

⁵⁵ *Deutsche Wacht*, let. 36, 1. 7. 1911, št. 52, str. 3.

⁵⁶ *Bregenzer Tagblatt*, let. 26, 20. 6. 1911, št. 139, str. 2. Identično besedilo se pojavlja še v *Grazer Tagblatt*, let. 26, 17. 6. 1911, št. 166, str. 2; *Salzburger Volksblatt*, let. 41, 19. 6. 1911, št. 138, str. 6; *Deutsches Volksblatt*, let. 23, 18. 6. 1911, št. 8066, str. 29; *Deutsche Wacht*, let. 36, 21. 6. 1911, št. 49, str. 5.

⁵⁷ *Marburger Zeitung*, let. 50, 29. 6. 1911, št. 77, str. 3. Isto besedilo (vse do stavka »Leider konnte der verstorbene Herr Hans Woschnagg ...«) je mogoče zaslediti v *Grazer Tagblatt*, let. 21, 27. 6. 1911, št. 176, str. 2. Že pred 27. majem 1911 so imeli v Šaleški dolini tržne predstavnike, ki so bili pristojni za območje Šoštanja in Velenja. Hans Woschnagg je bil poslednji izmed teh upravnikov z nazivom *Obmann der Ortsgruppe* (tržni upravnik trške skupine (v tem primeru Šoštanja in Velenja)). Gl. *Grazer Tagblatt*, let. 21, 14. 5. 1911, št. 133, str. 9. Opomba k prevodu: Četudi se mnogokrat uporablja slovenska različica imena (Vošnjak – Woschnagg), je tukaj uporabljena nemška, saj se je ta del družine imel za nemškega po identiteti, zato sem na tem mestu z uporabo tega priimka to želel izrecno izpostaviti. Več o tematiki delitve družine gl. Aplinc, *Vošnjaki*.

⁵⁸ *Innsbrucker Nachrichten*, let. 58, 27. 6. 1911, št. 145, str. 3.

⁵⁹ *Grazer Volksblatt*, let. 44, 27. 6. 1911, št. 288, str. 8.

⁶⁰ Ravnika, 100 let mesta Šoštanj; za pregled vseh razglednic gl. Ravnika, *Pozdrav iz Šoštanja: mesto na starih razglednicah*.

Nemška razglednica, izdana v čast pridobitve mestnih pravic Šoštanja leta 1911. Podoba majhnega otroka je treba razumeti simbolično, saj se kažejo vzporednice med njim in »najmlajšim« nemškim mestom Štajerske (brani Tone Ravnikar).

prvo svetovno vojno. Njegov zapis s 26. junija 1911 je sicer še nevtralen (»Šoštanj mesto. Cesar je povzdignil trg Šoštanj v političnem okraju Slovenjgradec na Štajerskem v mesto.«),⁶¹ toda le nekaj dni kasneje, 28. junija, zasledimo že veliko bolj obsojajoče poročanje: »Šoštanj – mesto. Poročali smo že, da je povzdignil cesar trg Šoštanj v Šaleški dolini v mesto. Oficijelno naznanilo pride šele v nekaterih dnevih. To je zadnja zasluga umrlega Janeza Woschnagga za sedaj nemškutarski Šoštanj.«⁶² Podoben prehod iz faktografskega v čustveno obarvano poročanje je viden pri katoliškem Slovincu: »Šoštanj mesto. Cesar je povzdignil štajerski trg Šoštanj v mesto.«⁶³ in »Občini Sv. Ilj v Slov. Goricah in Šoštanj sta se vrnila nemštvu.«⁶⁴

Spet drugje, na primer v časniku *Slovenski gospodar*, opazimo umirjeno, izključno faktografsko poročanje: »Šoštanj – mesto. Cesar je povzdignil trg Šoštanj v mesto.«⁶⁵ Spet drugi slovensko pišoči časopisi, na primer regijsko glasilo *Štajerc*, pa so te razprtije preraslili in o povzdigu, četudi je pomenil pomembno »zmago« nemškega tabora, pisali kot o dobrem in za regijo pomembnem dogodku: »V Šoštanju so izvolili za župana g. Franca Woschnagg. Čestitamo! Šoštanj – mesto. Cesar je dosedanji trg Šoštanj za mesto povzdignil. Šoštanj je vedno napredno misleči kraj in čestitamo prebivalcem nad tem pridobitkom. Vsa hvala gre pa tudi tistim gospodom, ki so se za to trudili.«⁶⁶ Pozitivno noto v *Štajercu* je vendarle treba pokomentirati. Časopis je bil uradni glasnik germansko usmerjenega slovenskega gibanja na Štajerskem in politične stranke Štajerc-Partei. Gibanje in stranka sta se zavzemala za »štajercijanstvo«, ki je podpiralo slogo med štajerskim meščanstvom (praviloma Nemci) in kmečkim ljudstvom (praviloma Slovenci) ter je stremelo k zamejitvi tedaj rastočega nacionalizma, a je obenem želelo pod krinko gospodarskih koristi slovensko kmečko prebivalstvo pridobiti za nemštvo in za zagovarjanje nemških nacionalnih interesov.⁶⁷

Tudi strokovna literatura tega časa odraža rahlo razočaranje nad povečanjem vpliva nemštva, ki je v letih 1908–1911 doseglo povzdig in ga slavilo kot svojo zmago. Tako je lokalni zgodovinar Franc Hribnik o tem lokalno pomembnem dogodku pisal togo in redkobesedno, saj mu je leta 1930 namenil le eno kratko vrstico: »Šoštanj še dolgo ni mesto; tako se imenuje šele od l. 1911.«⁶⁸ Hribnik, ki je vse ostale in manj pomembne dogodke opisal z dokajšnjo natančnostjo, je že s formo in obsegom tega opisa nakazal, da so še ob izidu knjige leta 1930 v Šoštanju obstajala močna nesoglasja ter kulturni konflikt med nemštvom in slovenstvom. Kot Slovenec je bil Hribnik nekoliko osramočen, da gredo zasluge za povzdig nemški stranki, predvsem odkrito »nemškutarskemu« Hansu Woschnaggu.

Slovenska poročila o dogodku so praviloma vsebinsko veliko krajša kot nekatera nemška (na primer v *Deutsche Wacht* in *Marburger Zeitung*). Treba je omeniti, da se daljši nemški zapisi pojavljajo ravno v tistih časopisih, ki so delovali kot propagandni aparat za ohranjanje nemških interesov. Druga glasila, ki so zavzela nevtralno držo, vsebujejo krajše, manj čustvene zapise. Slovenska jezikovna stran (razen *Štajerca*) podaja kratka in praviloma bolj nevtralna poročila. Tega seveda ne smemo gledati kot posledico večje strokovnosti pri vseh slovenskih časnikih, temveč so nevtralna uredništva pisala o tem krajše zato, ker novica ni omogočala obsežnega pisanja, tista, ki pa so

⁶¹ *Slovenski narod*, let. XLIV, 26. 6. 1911, št. 145, str. 2.

⁶² *Slovenski narod*, let. XLIV, 28. 6. 1911, št. 147, str. 4.

⁶³ *Slovenec*, let. XXXIV, 26. 6. 1911, št. 144, str. 3.

⁶⁴ *Slovenec*, let. XXXIX, 8. 7. 1911, št. 154, str. 5.

⁶⁵ *Slovenski gospodar*, let. XLV, 28. 6. 1911, št. 29, str. 4.

⁶⁶ *Štajerc*, let. XII, 2. 7. 1911, št. 27, str. 3.

⁶⁷ Rihtarič, »Die Štajerc-Partei«, str. 367–387.

⁶⁸ Hribnik, *Mesto Šoštanj*, str. 177.

pisala s čustvenim pridihom, niso želela preveč poučariti nečesa, kar so videla kot poraz slovenstva.

Posledice povzdiga

Po povzdigu v mesto se v administrativnem pogledu glede na širšo regijo ni veliko spremenilo. Šoštanj je še naprej ostal upravno-politično vezan na dotedanje nadobčinske strukture. Tako je ostal še naprej del 11. štajerskega (celjskega) volilnega okrožja (11. *Stadtwahlkreis Cilli*),⁶⁹ upravno pa je še zmeraj spadal pod III. slovenjgraški politični okraj⁷⁰ (okraj »Slovenjgradec, Marnberk – Šoštanj – Gornji grad«). V okviru sodnega okraja Šoštanj so mu bili podrejeni kraji Sveti Andraž nad Polzelo, Sveti Florijan pri Šoštanju, Sveti Ilj pri Velenju (sedanji Šentilj), Sveti Janž na Vinski Gori, Sveti Martin na Paki, Škale, Šoštanj Mesto, Šoštanj Okolica, Topolšica in Velenje.⁷¹ Smiselno je zatrditi, da je obstoječa krajevna ureditev z manjšimi spremembami obstala tudi po povzdigu Šoštanja v mesto in celo po propadu Avstro-Ogrske. Tako so bila po popisu iz leta 1922 šoštanjskemu krajevnemu sodišču podrejena območja ostalih trgov in večjih naselbin Šaleške doline, med drugim Velenje, celoten sodni okraj pa je upravno-politično spadal pod jurisdikcijo slovenjgraškega glavarstva.⁷²

Tudi v gospodarskem smislu posledice povzdiga niso bile zelo pomembne. Industrijsko-ekonomske strukture, ki so obstajale pred 28. junijem 1911, so še vedno delovale v enaki obliki in obsegu. Woschnaggova usnjarna in drugi obrati so zaradi vsesplošne gospodarske rasti, ki jo zasledimo v predvojnem obdobju, kljub nekaterim nesrečam v tovarni usnja in krepitvi delavskega gibanja nenehno rasli.⁷³

Pomen povzdiga je tako treba gledati predvsem z vidika nemško-slovenskih narodnostnih trenj. 28. junij 1911 je bil predstavljen kot dan slavljenja za nemško skupnost, ki je, s tem ko je na njeno pobudo prišlo do povzdiga, slavila zmago nemškega narodnostnega programa za Spodnjo Štajersko. Ker je sočasno pri-

hajalo do umikanja nemštva na podeželju, so povzdig trga v mesto, se pravi v skupnost, ki je bila mnogokje na Spodnjem Štajerskem narodnostno mešana, če že ne večinsko nemška, videli kot pomemben mejnik konsolidacije na etnično mešanem območju. Zaradi postopnega odmika družine Vošnjak iz Šoštanja, posebej po finančnem zlomu leta 1908, ter političnega in ekonomskega vpliva Woschnaggov v Šaleški dolini so bila zadnja leta obstoja Avstro-Ogrske zaznamovana s prevlado nemštva v mestu. Toda ta prevlada leta 1911 ni prinesla konca trenj. Ravno obratno. Kot rečeno, je narodnostna identiteta prebivalstva variirala glede na trenutne razmere. Zaradi vpliva nemške stranke so se mnogi raje opredelili za Nemce. Šoštanj je ostal razdeljen vse do razpada monarhije, politična hegemonija nemštva pa se je v šoštanjski mestni občini začela razblinjati šele po prvi svetovni vojni in razpadu Avstro-Ogrske.

Cenzura, mobilizacija, motnje pri dobavi surovin, vpenjanje celotne gospodarske produkcije v vojno industrijo in še zmeraj prisotne narodnostne ter projugoslovanske zahteve slovenskega prebivalstva so med vojno narasle ne le v odklonilen, temveč v nekaterih primerih celo v odkrito sovražen odnos do nemštva. Posebej v drugi polovici vojne, ko so bili ljudje željni miru, so se slovenske težnje v Šoštanju povečale in zamajale nemško politično hegemonijo. Deklaracijsko gibanje za implementacijo Majniške deklaracije, ki se je razvilo po odpravi cenzure leta 1917, lepo nakazuje, kako razdeljen je bil v tem času Šoštanj: mestna skupščina »Šoštanj – Okolica« (Družmirje in ostala »predmestja«) je soglasno podprla deklaracijsko gibanje, skupščina »Šoštanj – Mesto« pa zaradi večjega števila nemškega ali nemško usmerjenega prebivalstva tega ni storila,⁷⁴ oziroma je bilo število podpisnikov glede na število celotnega prebivalstva veliko nižje.⁷⁵ Hegemonija kulturnega nemštva je tako širom doline propadala, a v času vojne je bila politična lojalnost monarhiji in ideji Avstrije kljub vedno burnejšim zahtevam posameznih političnih figur⁷⁶ del vsakdana.⁷⁷ Podobno poročanje, ki nakazuje nadaljevanje nemškega vpliva v Šoštanju, a hkrati njegovo zmanjševanje drugod v dolini, marca 1918 zasledimo tudi v *Slovenecu*. Ta je med poročanjem o shodu za podporo Majniški deklaraciji zapisal: »Živio – klici so doneli proti nemškutarskim gnezdom v dolini.«⁷⁸ in »Vse občine Šoštanjskega okraja in Šoštanj-

⁶⁹ *Grazer Tagblatt*, let. 21, 14. 6. 1911, št. 163, str. 14; *Grazer Volksblatt*, let. 44, 15. 6. 1911, št. 270, str. 4; *Arbeiterwille*, let. 22, 18. 6. 1911, št. 167, str. 15; *Marburger Zeitung*, let. 50, 15. 6. 1911, št. 71, str. 3; *Deutsche Wacht*, let. 36, 14. 6. 1911, št. 47, str. 1. Ponekod je imenovan tudi *Wahlbezirk Steiermark 11*.

⁷⁰ *Slovenski gospodar*, let. XLV, 26. 5. 1911, št. 22, str. 2. Gl. tudi *Allgemeines Verzeichniss der Ortsgemeinden und Ortschaften Österreichs nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. Dezember 1910* (<https://bit.ly/2PF5tTx>) v sekciji »Steiermark«, podsekcija »Politischer Bezirk Windischgraz Gerichtsbezirke Mahrenberg, Schönstein, Windischgraz«.

⁷¹ *Slovenski narod*, let. XLIV, 14. 6. 1911, št. 136, str. 3. Za upravno-politično umestitev Šoštanja gl. *Specijalni krajevni repertorij avstrijskih dežel: IV. Štajersko*, str. 170. Pred tem je slika identična – gl. na primer *Special Orts-Repertorien der Österreichischen Reichsrathe: IV. Steiermark*, str. 357–358. Za sodni okraj v času Avstro-Ogrske gl. Stavbar, *Majniška deklaracija*, str. 140–141.

⁷² *Krajevni repertorij za Slovenijo*, str. 80 (za podatke na primer o največjem »rivalskem« trgu Velenje).

⁷³ Kljajič, *Pregledni oris*, str. 241–260.

⁷⁴ *Slovenec*, let. LXV, 18. 12. 1917, št. 289, str. 2. Več o razlikah med skupnostjo Šoštanj-mesto in drugimi krajevnimi skupnostmi v Šaleški dolini v času deklaracijskega gibanja, posebej ob deklaracijskem shodu v Družmirju, ter o nasilnih izgredih med slovensko in nemško stranko med shodom gl. Ževart, *Dejavnost dr. Karla Verstovška*, str. 273–276.

⁷⁵ Stavbar, *Majniška deklaracija*, str. 137–141.

⁷⁶ Na območju Šaleške doline je bil pri tem najpomembnejši Karel Verstovšek (Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek*, str. 74–81).

⁷⁷ Stavbar, *Majniška deklaracija*, str. 226–227.

⁷⁸ *Slovenec*, let. XLVI, 29. 3. 1918, št. 72, str. 3.

ski okrajni zastop razen nemškutarskega mesta Šoštanj so se soglasno izrekle za Majniško deklaracijo.«⁷⁹

Mesto Šoštanj je v nasprotju z okolico zaradi Woschnaggove in nemške meščanske politike še v zadnjem vojnem obdobju ostalo nemško usmerjeno, kar poleg časopisja potrjujejo poskus preprečitve shoda podpora Majniški deklaraciji in 1000 kron težka donacija mestnega zastopništva dunajskemu nemškemu Schulvereinu: »Požrtvovalnost 'nemške' občine Šoštanj. Trg Šoštanj na Spodnjem Štajerskem je še tako nesrečen, da gospodarijo v njem Nemci. Občinski zastop je te dni votiral znesek 1000 kron nemškemu 'Schulvereinu' na Dunaju radi njegovega posebno zaslužnega delovanja za Šoštanj. Spodnještajerski nemčurji napenjajo svoje zadnje sile s takimi darovi, da se pobabajo potem po svojih glasilih z 'deutsche Gesinnung', češ, še smo tu. Da, res, še so tu, ali koliko časa še?«⁸⁰ Tako so kljub postopoma propadajoči državi nemški meščani Šoštanja še dolgo v leto 1918 v mestu obdržali določeno mero nadzora.

Do dokončnega poloma in preobrata je prišlo šele v zaključni fazi vojne in kaosu, ki ji je sledil. Postopen razkroj Avstro-Ogrske monarhije je nastopil ne le zaradi antantnih zmag na nekaterih bojiščih, temveč tudi zaradi prenehanja izkazovanja zvestobe posameznih narodov monarhije. Slovanski narodi monarhije so tako 29. oktobra 1918 dokončno izglasovali prelom z uradnim Dunajem, s čimer se je tudi deželna Spodnja Štajerska začela ločevati od skupne države. Ustanovitvi narodnih svetov na Spodnjem Štajerskem je sledila vzpostavitev takšnega organa v Šoštanju, ki je do novembra 1918 dokončno prevzel vajeti. Nemški upravniki, sodniki in deželni ter občinski administratorji, notarji (na primer Josef Hiris) in organizatorji raznih društev (na primer vodja *Schönsteiner Freiwillige Feuerwehr* Viktor Hauke) so bili odpuščeni, njihova mesta in društva pa so zamenjali slovenski. Prav tako so nemške napise zamenjali s slovenskimi, preimenovali so tudi nekatere stavbe (hotel Avstrija je bil preimenovan v hotel Jugoslavija). Uredništvo *Malih novice* je 30. novembra 1918 zapisalo: »Šoštanj zopet v slovenski posesti. Slovenci so prevzeli vodstvo županstva v mestu Šoštanj.«⁸¹ S to bliskovito akcijo je bilo novembra 1918 nemško oblastvo Šoštanja dokončno prelomljeno, zamere, nastale na podlagi teh dejanj, pa so kasneje delovale kot osnova za nemško-slovenski narodni spor v Šoštanju, ki je trajal vse do leta 1945.⁸²

⁷⁹ Prav tam.

⁸⁰ *Slovenski narod*, let. 61, 16. 7. 1918, št. 159, str. 1.

⁸¹ *Male novice*, let. 1, 30. 11. 1918, št. 10, str. 2.

⁸² Več o tem gl. Aplinc, Šoštanj v zadnjem letu, str. 37–58. Za nemško-slovenska trenja v času med svetovnjima vojnima in okupacije gl. Ažber, Ponemčevalna dejavnost, str. 101–129.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

MaOŠ – Mestni arhiv Občine Šoštanj
»100 let mesta Šoštanj: Razglednice iz časov, ko je Šoštanj dobil mestne pravice«. Plakati iz razstave, povzete po katalogu *100 let mesta Šoštanj*.

ÖStA – Österreichisches Staatsarchiv
AVA (Allgemeines Verwaltungsarchiv), Inneres, Ministerium des Innern, Allgemeine Reihe

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv
Statthalterei.

ČASOPISI

Arbeiterwille, 1911.
Bregenzer Tagblatt, 1911.
Deutsche Wacht, 1911.
Deutsches Volksblatt, 1911.
Grazer Tagblatt, 1911.
Grazer Volksblatt, 1911.
Innsbrucker Nachrichten, 1911.
Jutro, 1911.
Male novice, 1918.
Marburger Zeitung, 1911.
Salzburger Volksblatt, 1911.
Slovenec, 1911, 1917, 1918.
Slovenski gospodar, 1911.
Slovenski narod, 1911, 1918.
Štajerc, 1911.

LITERATURA

Aplinc, Miran: Šoštanj v zadnjem letu Velike vojne. *Šaleški razgledi* 16, 2019, str. 37–77.
Aplinc, Miran: *Vošnjaki. Industrialci iz Šoštanja*. Šoštanj: Zavod za kulturo, 2005.
Ažber, Andreja: Ponemčevalna dejavnost in kultura v Šaleški dolini pod nemškim škornjem. *Šaleški razgledi* 16, 2019, str. 101–128.
Bizjak, Darinka: *Razvoj javnega knjižničarstva v Šaleški dolini: od Musijeve bukvarne do sodobno organiziranega centra*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2009 (tipkopis diplomskega dela).
Bole, David (ur.): *Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi*. Ljubljana: Založba ZRC, 2020.
Cvirn, Janez: »Das Festungsdreieck«. *Zur politischen Orientierung der Deutschen in der Untersteiermark (1861–1914)*. Wien: LIT, 2016 (Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 76).
Cvirn, Janez: *Boj za Celje. Politična orientacija celjskega nemštva 1861–1907*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1988.

- Cvirn, Janez: Evropska razsežnost celjskega gimnazijskega vprašanja. *Slovenci v Evropi. O nekaterih vidikih slovenske povezanosti s sosedi in Evropo* (ur. Peter Vodopivec). Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2002, str. 35–42.
- Cvirn, Janez: *Trdnjanski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)*. Maribor: Obzorja, 1997.
- Gačič, Aleksandra in Jenuš, Gregor: *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek: zaslužni slovenski politik*. Velenje: Ustanova Velenjska knjižna fundacija, 2016.
- Gačič, Aleksandra: *Bogumil Vošnjak: politik in diplomat*. Ljubljana: Jutro, 2017.
- Grafenauer, Božo: Lokalna samouprava v Avstriji – občinska ureditev v deželi Koroški. *Lex localis* 2, 2004, št. 1, str. 45–80.
- Hribernik, Franc: *Mesto Šoštanj: Zgodovinski opis* (komentar, spremno besedo in opombe ob ponatisu napisal Tone Ravnikar). Šoštanj: Občina, 1998 (ponatis iz leta 1930).
- Hudales, Jože in Kljajič, Damijan in Ravnikar, Tone: *Šaleška dolina v XIX. in XX. stoletju*. Velenje: Kulturni center Ivan Napotnik, 1990.
- Hudales, Jože: *Bolnišnica Topolšica: 90 let*. Topolšica: Bolnišnica, 2009.
- Kljajič, Damjan: Pregledni oris delavskega gibanja v Šaleški dolini. *Šaleški razgledi* 2, 1989, str. 241–293.
- Krajevni repertorij za Slovenijo*. Ljubljana: Tisk »Tiskarne Šava v Kranju« d. d., 1922.
- Mihelak, Vesna: *Razvoj knjižnic na osnovnih šolah v Šaleški dolini*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2010 (tipkopis diplomskega dela).
- Poles, Rok: Od srčastega ščita do srčastih kamnov. *Kronika* 68, 2020, št. 1, str. 117–134.
- Poles, Špela: *Stopetkrat o Šoštanju v enem odstavku: Ob 20. obletnici ustanovitve nove Občine Šoštanj, ob 660. obletnici prve omembe trga Šoštanj in v pričakovanju 105. obletnice pridobitve mestnih pravic*. Šoštanj: Občina Šoštanj, 2015.
- Ravnikar, Tone: *Pozdrav iz Šoštanja: mesto na starih razglednicah*. Šoštanj: Občina, 2011.
- Reichs-Gesetz Blatt für das Kaiserthum Oesterreich*, Jahrgang 1882. Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1862.
- Rihtarič, Ivan: »Die Štajerc-Partei« und die »Zeitung Štajerc« im Ersten Weltkrieg. *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 99, 2008, str. 367–387.
- Sapač, Igor in Lazarini, Franci: *Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje (MAO): Fakulteta za arhitekturo (FA), 2015.
- Sore, Anton: Železna cesta: železniška proga Celje–Velenje–Dravograd in velenjski železničarji. *Razprave, presoje, akcenti: Zbornik 1995/96. Šaleški razgledi* 12, 1996, str. 205–274.
- Special Orts-Repertorien der Österreichischen Reichsrathe: Neuarbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890. IV. Steiermark*. Wien: Alfred Hölder K. u. K. Hof- und Universitäts-Buchhändler, 1893.
- Specijalni Krajevni repertorij avstrijskih dežel: Izdelan na podlagi podatkov ljudskega štetja z dne 31. decembra 1910. IV. Štajersko*. Dunaj: C. kr. dvorna in državna pisarna, 1918.
- Stropnik, Ivo: 140 let organiziranega knjižničarstva na Šaleškem: Kronološki pregled v pomembnejših letnicah. *Zbornik 1994/95. Šaleški razgledi* 11, 1994, str. 11–20.
- Štih, Peter in Simoniti, Vasko in Vodopivec, Peter: *Slovenska zgodovina: Družba – Politika – Kultura*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino: 2008.
- Verbič, Alenka: *Vodnik po stalnih zbirkah vile Mayer. Šoštanj: Zavod za kulturo Šoštanj*, 2011.
- Vidmar Čeru, David: »Bil je res vzoren učitelj, celo od Slomškega čislana«. Peter Musi in njegov vpliv na razvoj Šoštanja. *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 25, 2018, št. 2, str. 72–84.
- Vidmar Čeru, David: Kratek oris zgodovine Šoštanja v zgodnjem novem veku. *Šaleški razgledi* 16, 2019, str. 9–37.
- Vidmar Čeru, David: Trg Šoštanj v času zgodnjega novega veka. *Klio* 17, 2018, št. 1, str. 65–73.
- Vilfan, Sergij: *Pravna zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Slovenska matica, 1961.
- Vošnjak, Josip: *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica, 1905.
- Ževart, Milan: Dejavnost dr. Karla Verstovška v deklaracijskem gibanju v prevratnem času 1918–1919. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 66, 1995, št. 2, str. 271–283.
- Ževart, Milan: *Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini*. Ljubljana: Knjižnica OF 5, 1977.

SPLETNA STRAN

Allgemeines Verzeichnis der Ortsgemeinden und Ortschaften Österreichs nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. Dezember 1910:
<https://bit.ly/2Pf5tTx>

PRILOGA 1: Predstavitev Šoštanja in naštevanje razlogov za povzdig, 27. 3. 1909 (StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396)

»In der Anlage wird das Majestätsgesuch des Gemeindeausschusses des Marktes Schönstein um allergnädigste Erhebung dieses Ortes zur Stadt, mit den bezüglichen Erhebungsakten vorgelegt.

Was zur Begründung ihres Ansuchens von der Gemeinde vorgebracht wurde, entspricht durchaus der Wahrheit.

Schönstein, an der Staatsbahnlinie Cilli-Wöllan, im fruchtbaren Packthale an den nordöstlichen Ausläufern der Sannthaler Alpen gelegen und von einer schönen Landschaft umrahmt, besitzt eine ziemlich intelligente, regsame Bevölkerung, welche zusehends an Zahl zunimmt. Dank dem Gewerbefleiß seiner Bewohner, hat es in den letzten Jahrzehnten einen lebhaften Aufschwung genommen und sich zu einem blühenden Gemeinwesen entwickelt, welchem die bedeutende Lederindustrie der Firma Woschnagg & Söhne das charakteristische Gepräge gibt.

Wenn auch das städtische Aussehen des Ortes noch vielfach Lücken aufweist, so ist doch nicht zu verkennen, daß die gegenwärtige Gemeindeverwaltung mit Erfolg bestrebt ist, Einrichtungen zu schaffen, beziehungsweise auszugestalten, welche notwendig sind, um einerseits den äußeren Eindruck auf das Niveau des Stadtbildes zu erheben, andererseits den Bewohnern und den zahlreichen Sommerparteien jene Annehmlichkeiten zu bieten, welche städtisches Leben eben voraussetzt.

Die Gemeinde erhofft von der Gnade ihres geliebten Monarchen, daß ihre Bitte Gehör findet, und ist überzeugt, daß in dem Augenblicke, in dem ihr das Recht verliehen ist, sich »Stadt Schönstein« zu nennen, ihr viele jetzt schwer erreichbare Vorteile sozusagen von selbst in den Schoß fallen werden.

Es fehlen ihr derzeit noch eine Apotheke, eine Buchhandlung, manigfache Geschäftsvertretungen, die, wie sie glaubt, deshalb noch nicht etabliert sind, weil dem »Markte« nicht die erforderliche Anziehungskraft für die Geschäftswelt zugeschrieben wird.

Sie erwartet sich jedoch auch einen größeren Fremdenzuzug, wenn sie in die Reihe der österreichischen Städte einrückt, und knüpft an die erbetene Rangserhöhung die Hoffnung, daß sie nicht nur für sich, sondern auch für den ganz in der Nähe liegenden Badeort Topolschitz, der jährlich von etwa 150 Parteien, darunter auch Ausländern, besucht wird, als »Stadt« eine viel wirksamere Reklame entfalten können wird.

Es ist somit nicht nur der bis zu einem gewissen Grade berechtigten Bürgerstolz, sondern es sind auch praktische und ökonomische Erwägungen, welche die Gemeindevertretung dahin geführt haben, ihre Wünsche in einem Majestätsgesuche zu verdichten.

Die k.k. Bezirkshauptmannschaft kann diesen Schritt nur mit Sympathie begleiten, und stellt daher den Antrag, die vorgebrachte Bitte Allerhöchstenorts zu befürworten.«

PRILOGA 2: Mnenje deželnega glavarstva v Gradcu, 12. junij 1909 (StLA, Statthalterei, B-27d-2638-1908, K396, Z 22401, str. 1–4).

»Mit Beziehung auf die Note vom 21. Mai 1909, Z: 9 958/2 betreffend das Ansuchen der Marktgemeinde Schönstein um Erhebung zur Stadt, beehrt sich der Landes-Ausschuß mitzuteilen, daß er glaubt die Befürwortung dieses Ansuchens empfehlen zu sollen.

Hiebei wird zu den in dem Gesuche der Marktgemeinde und dem angeschlossenen Berichte der k. k. Bezirkshauptmannschaft Windischgraz angeführten Daten noch auf folgendes hingewiesen:

Für das Ansuchen der Marktgemeinde Schönstein dürfen in erster Linie wohl die untersteirischen Verhältnisse maßgebend sein.

Die genannte Gemeinde zählt nun derzeit zu den größten Märkten des steirischen Unterlandes und kommt an Einwohner- und Häuserzahl sowie an Steuerleistung einer Reihe untersteirischer Städte gleich, so z. B. Friedau, Rann, Windischfeistritz, Windischgraz. Die Verwaltung der Gemeinde wird derzeit in anstandloser Weise geführt. Die Gemeinde besitzt ein eigenes einstöckiges Amtshaus, in dem die Gemeindeganzlei in einem durchaus entsprechenden und neu ausgestatteten Raum untergebracht ist. Dortselbst befindet sich weiters das Sitzungszimmer des Gemeindeausschusses mit ebenfalls durchaus entsprechender Ausstattung und das Schublokale. Die Gemeinde besoldet einen mit Dienstvertrag angestellten, beider Landessprachen mächtigen Sekretär mit einem Jahresgehälte von 720 K und einen Wachmann und gleichzeitig Gemeindediener, der neben einem Jahreslohn von 360 K die Uniform auf Gemeindegeldern erhält. Die Geschäftsgebarung der Gemeinde umfaßt jährlich ungefähr 1800 Schriftstücke.

Die Gesamterfordernisse für die Gemeindeverwaltung sind mit 1200 K präliminiert, die Auslagen für Strassenerhaltung, Strassenreinigung und Beleuchtung mit 1240 K, die Armenversorgung erfordert rund 700 K jährlich.

Außer dem Gemeindehause besitzt die Marktgemeinde Schönstein Häuser, Grundstücke und Wälder im Werte von etwa 24.000 K, welchem Vermögen derzeit allerdings fast gleichhohe Schuldenlast gegenübersteht. Die gegenwärtige Gemeindevertretung ist jedoch tunlichst bestrebt, diese Schulden zurückzuzahlen und alle aus den früheren Verwaltungsperioden übernommenen Rückstände zu begleichen. Endlich wäre hervorzuheben die als Kaiserjubiläumstiftung im Jahre 1908 erfolgte Widmung eines Gemeindearmenhauses im beiläufigen Werte von 40.000 K durch Herrn Johann Woschnagg Senior.

Freilich dürften die geschilderten Verhältnisse der Marktgemeinde Schönstein, mit denen der Städte und Märkte anderer Kronländer der Monarchie gemessen, sehr bescheiden zu nennen sein. Gleichwohl glaubt aber der Landes-Ausschuß doch, daß die Anstrengungen, welche die genannte Gemeinde in der letzten Zeit

machte, um ihr Gemeindegewesen mit den beschränkten ihr zur Verfügung stehenden Mitteln zu fördern, einer Allerhöchsten Anerkennung würdig sein dürften. Gewiß läge in einer solchen Anerkennung für die Gemeinde ein nachhaltiger Ansporn, auf dem begonnenen Wege fortzuschreiten und würde das Beispiel einer derartigen Allerhöchsten Auszeichnung die Gemeinden des ganzen Landes zur emsigsten Betätigung des Bürgersinnes und zur eifrigsten Förderung der öffentlichen Interessen aneifern.

Graz am 12. Juni 1909. Von steierm. Landes-Ausschusse.«

PRILOGA 3: Pomislek o nevarnosti medetničnih trenj, 21. 12. 1910 (StLA, Statthaltere, B-27d-2638-1908, K396)

»Infolge Erlasses des k. k. Ministeriums des Innern vom 15. Dezember 1910, Z. 41775 werden der Herr – ersucht, sich unter Wiedervorlage des rückfolgenden Verhandlungsaktes eingehend darüber zu äußern, ob die Erhebung des Marktes Schönstein zur Stadt nicht etwa zu Rekrimationen in nationaler Beziehung Anlaß geben könnte.«

PRILOGA 4: Potrditev slovenjgraškega okrajnega sveta o neobstoju nevarnosti medetničnih trenj, 21. 1. 1911 (StLA, Statthaltere, B-27d-2638-1908, K396)

»Es ist nicht anzunehmen, dass die Erhebung des Marktes Schönstein zur Stadt zu Rekrimationen in nationaler Beziehung Anlass geben könnte, da die angestrebte Rangerhebung ebensowohl von der deutschen, wie von der slovenischen Bürgerschaft gewünscht wird, und den Interessen beider Volksstämme in gleicher Weise entgegenkommt.

Ein Beweis, dass das Verlangen, Schönstein zu einer Stadt erhoben zu wissen, nicht ausschliesslich von der gegenwärtig am Ruder befindlichen deutschen Partei und von dem übrigens auch bei den Slovenen im allgemeinen beliebten Bürgermeister Hans Woschnagg genährt wird, ist darin zu erblicken, dass der Beschluss, ein Majestäts-gesuch um Erhebung des Marktes Schönstein zur Stadt zu überreichen, einhellig in einer Gemeindeausschusssitzung gefasst wurde, in welcher auch der slovenische Teil der Marktbevölkerung durch fünf Gemeindeausschussmitglieder vertreten war, und dass das Majestäts-gesuch selbst von dem slovenischen Gemeinderate Vinzenz Kolšek mitunterfertigt ist.

Seit jenem Beschlusse hat sich in der Stellungnahme der Slovenen zu den gegenständlichen Aspirationen nichts geändert.«

PRILOGA 5: Dopis ministrstva za notranje zadeve o cesarjevi potrditvi povzdiga, 3. 6. 1911 (StLA, Statthaltere, B-27d-2638-1908, K396, 9518, str. 1–2)

»Seine k. u. k. Apostolische Majestät haben mit Allerhöchster Entschliessung vom 27. Mai 1911 den Markt Schönstein im politischen Bezirke Windischgraz allergnädigst zur Stadt zu erheben geruht.

Die k. k. Statthaltere wird eingeladen, hievon den steiermärkischen Landesausschuß und die Gemeindevertretung in Schönstein und zwar letztere mit dem Beifügen zu verständigen, daß es ihr freigestellt bleibt, zum Zwecke der Beurkundung dieses Allerhöchsten Gnadenaktes um die Ausfertigung eines Allerhöchsten Diplomes über die Erhebung des Marktes Schönstein zur Stadt einzuschreiten. Wird dabei von der Führung eines Wappens abgesehen, so ist für dieses Diplom eine Ausfertigungsgebühr von 242 (zweihundertvierzigzwei) Kronen an die Hilfsämter-Direktion des k. k. Ministeriums des Innern einzusenden.

Sollte die Stadt Schönstein auch die Bewilligung zur Führung eines Stadtwappens anstreben, so wäre dem Einschreiten der heraldisch und in Farben ausgeführte Entwurf des betreffenden, in das Diplom aufzunehmenden Wappens nebst Beschreibung desselben anzuschließen. Für den Fall, als Schönstein bereits in seiner Eigenschaft als Markt ein Wappen, sei es auf Grund eines Privilegs, sei es auf Grund eines unvordenklichen Gebrauches geführt hat, so könnte bei entsprechendem Nachweise dieser alten Wappenberechtigung (durch Vorlage des Privilegienbriefes oder alter Wappengeschmückter Gemeindegel) die Führung des alten, nunmehr mit einer fünfzinnigen silbernen Mauerkrone zu krönen den Wappens als Stadtwappen taxfrei bewilligt werden. Sollte ein solcher Nachweis nicht erbracht werden können, so müßte die im § 154 des Taxpatentes vorgeschriebene Wappenverleihungstaxe von 210 (zweihundertzehn) Kronen bei der Taxamtskasse in Wien, III., Vordere Zollamtsstraße No. 5 oder bei dem Steueramte in Schönstein eingezahlt und die Quittung hierüber vorgelegt werden. Die Ausfertigungsgebühr für ein Diplom mit Stadtwappen wäre dann in dem auf 330 (dreihundertdreißig) Kronen erhöhtem Betrag an die Hilfsämter-Direktion des k. k. Ministeriums des Innern einzusenden. / Die Beilagen des Berichtes vom 7. März 1911, Z. 9-175/7 folgen zurück. / Für den k. k. Minister des Innern: /.../«

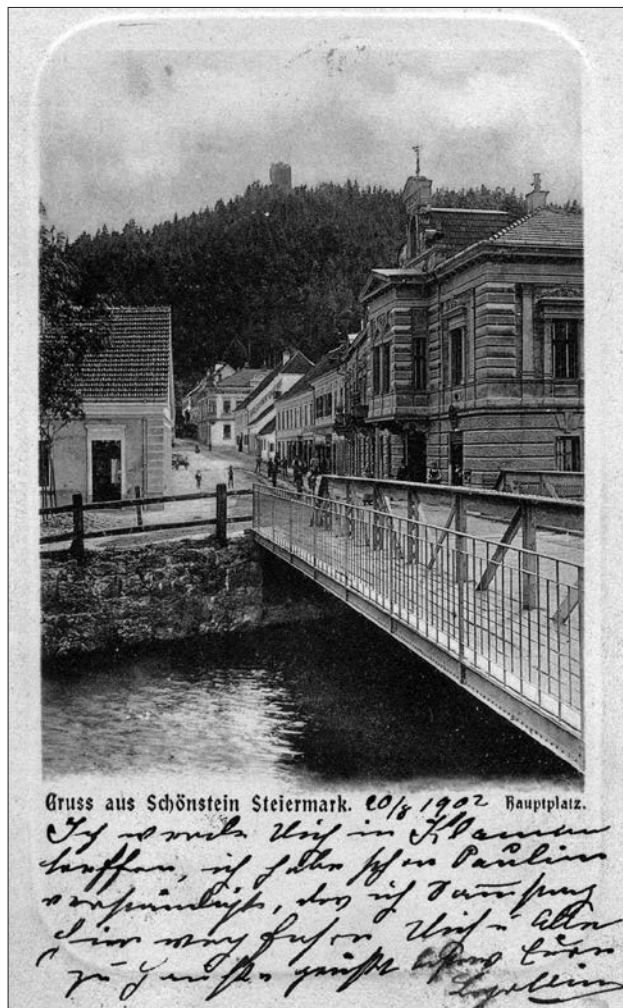

S U M M A R Y

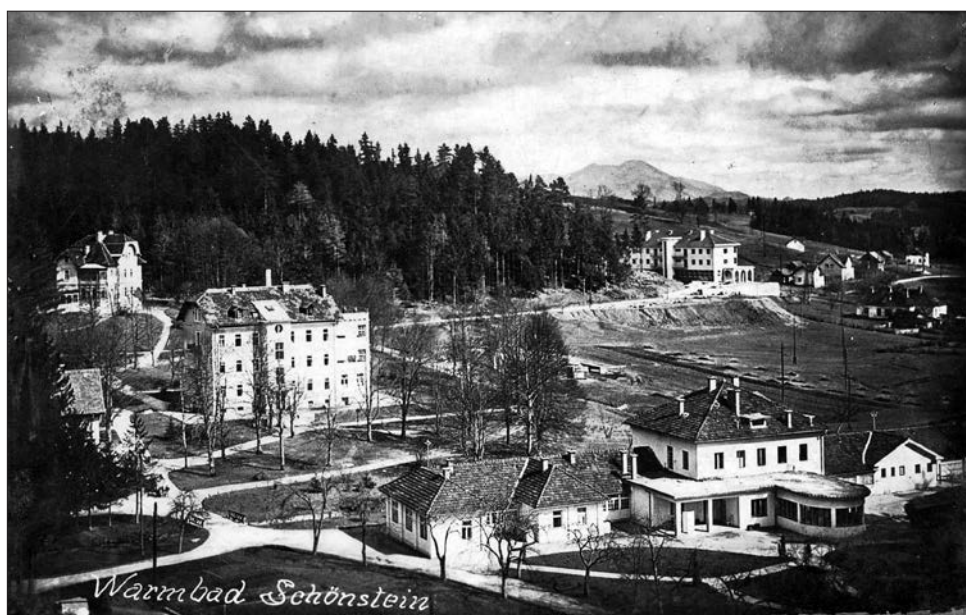
»Hail to the youngest German town of the Styrian periphery!« The administrative elevation of Šoštanj from a market town to a town in May 1911

In the last years of the nineteenth century, the growth of the leather factory, other economic plants, and various administrative institutions led to the strong growth of the market town community of Šoštanj. Parallel to this development was the rise of German-oriented bourgeoisie society surrounding the Woschnagg family. In 1908, these individuals sent a petition to Emperor Franz Joseph I for an adminis-

trative elevation of Šoštanj from a market town to a town, which was officially granted on 27 May 1911, after a lengthy legal process, turning Šoštanj into the youngest Lower Styrian town on 28 June 1911. The elevation was mostly owed to the German community of Šoštanj with Hans Woschnagg at its helm. The German community of Lower Styria hailed the elevation of Šoštanj as an important victory for the German side, whereas the Slovenians saw it as a national calamity. The town was governed by a German administration, and due to political pressure, possibilities for deriving economic gain, and their personal beliefs, many townsmen declared themselves as Germans. The German influence remained and even grew after the elevation, with Šoštanj figuring as an important centre of German influence all until the collapse of Austria-Hungary.

Glavni trg v Šoštanju v začetku 20. stoletja (brani: Knjižnica Velenje).

Zdravilišče Topolšica med drugo svetovno vojno (brani: Knjižnica Velenje).

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)